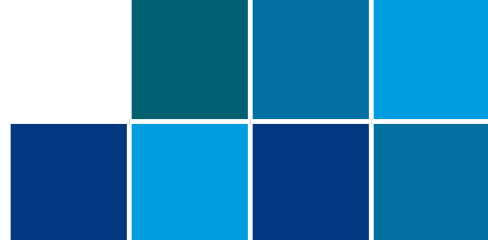

Zjawisko przemocy w rodzinie w opinii pracowników obszaru przeciwdziałania przemocy w województwie kujawsko-pomorskim

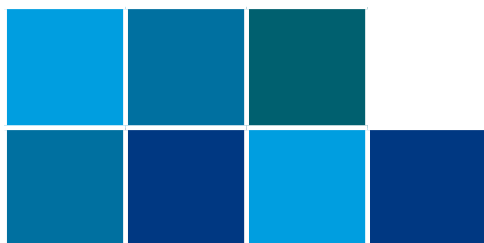
RAPORT Z BADANIA

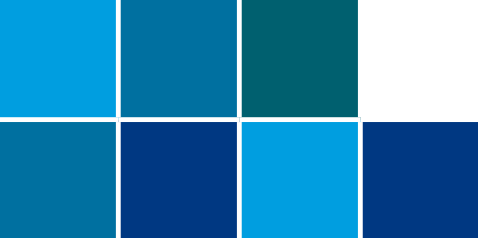

**Zjawisko przemocy w rodzinie
w opinii pracowników obszaru
przeciwdziałania przemocy
w województwie
kujawsko-pomorskim**

RAPORT Z BADANIA

Toruń 2012

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu
ul. Słowackiego 114
87-100 Toruń
www.ropstorun.home.pl

Skład i druk

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek; tel. (0*54) 232 37 23;
e-mail: sekretariat@expol.home.pl

Nakład: 1000 egzemplarzy

Egzemplarz bezpłatny

ISBN: 978-83-63907-01-3

@ Copyright by Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu

Wszelkie prawa zastrzeżone. Każda reprodukcja lub adaptacja całości lub części niniejszej publikacji, niezależnie od zastosowanej techniki reprodukcji (drukarskiej, fotograficznej, komputerowej i in.) wymaga pisemnej zgody Wydawcy.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Toruń 2012

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

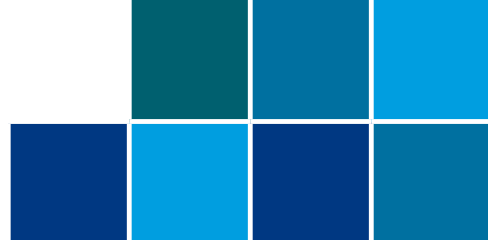

WOJEWÓDZTWO
KUJAWSKO-POMORSKIE

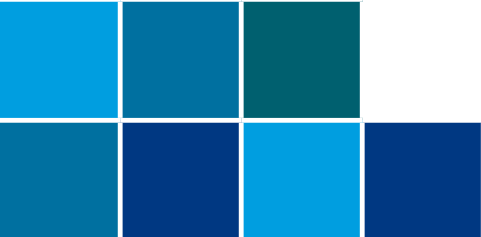
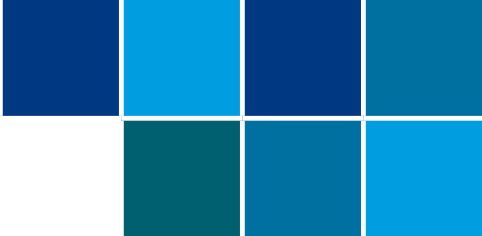
UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

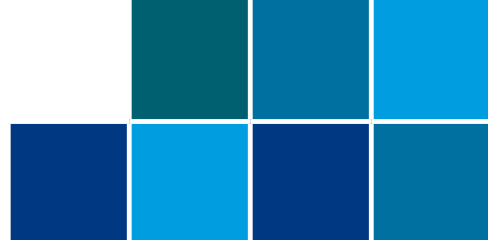

Spis treści

Słowo wstępu	5
1. Opis metodologii badania	6
2. Analiza danych dotyczących realizacji procedury „Niebieskie Karty”.....	8
3. Analiza danych jakościowych	12
Definicja przemocy	12
Najczęściej występujące rodzaje przemocy	13
Profil ofiary	14
Profil sprawcy	16
Przyczyny zachowań przemocowych	17
Doraźne formy radzenia sobie z przemocą	18
Reakcje otoczenia na występowanie przemocy w rodzinie	20
Konsekwencje przemocy	21
Zgłoszenie występowania przemocy	22
Moment przełomowy – co decyduje o zgłoszeniu występowania przemocy	24
Reakcje na fakt zgłoszenia przemocy	25
Formy pomocy dla ofiar znane respondentom	25
Proponowane rozwiązania służące ofiarom przemocy	27
Działania wobec sprawców	29
Proponowane rozwiązania skierowane na sprawców przemocy	31
Wyjście z kręgu przemocy	32
Prawo w praktyce i jego funkcjonalność	33
Współpraca instytucji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie	34
Bariery w pracy z przemocą	36
Mechanizmy obronne w pracy z przemocą	37
Wiedza społeczeństwa	38
Rola mediów	38
Ocena kampanii społecznych	40
Stereotypy dotyczące przemocy w rodzinie	41
Zmiany w zakresie zjawiska	42
Profilaktyka	43
4. Podsumowanie	45
5. Rekomendacje	50
6. Załącznik	52

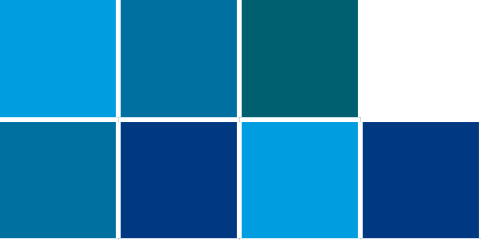
Słowo wstępu

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu przeprowadził w drugiej połowie 2011 roku badanie potrzeb informacyjnych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej działających na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. W narzędziu badawczym zawarto pytania dot. m. in. potrzeb w zakresie pozyskiwania danych oraz poproszono o wskazanie na problemy społeczne, których poznanie jest najpilniejsze. Uzyskane wyniki pozwoliły na opracowanie listy tematów badawczych z obszaru polityki społecznej, które wytyczyły kierunki inicjatyw realizowanych przez utworzoną w strukturach Ośrodka Sekcję Obserwatorium Integracji Społecznej.

Wyniki powyższego badania wskazały na zjawisko przemocy w rodzinie jako jeden z najsłabiej rozpoznanych, wymagających najpilniejszego rozeznania problemów z obszaru polityki społecznej. Wśród powodów trudności w dostępie do informacji pracownicy zwracali uwagę na specyfikę zjawiska, które pozostaje trudnym do wykrycia i zlokalizowania, ponieważ w środowiskach lokalnych jest to problem ukrywany, funkcjonujący jako temat tabu. Pracownicy jednostek pomocy społecznej wskazywali również na zagrożenia wynikające ze stereotypizacji zjawiska, które w obiegowym sposobie myślenia dotyczy wyłącznie rodzin patologicznych, co utrudnia wykrywanie przemocy w rodzinach z pozoru prawidłowo funkcjonujących. Ponadto, kadra pomocy społecznej, mówiąc o eskalacji problemu w ostatnich latach podkreślała również trudności w określeniu jego realnej skali. Problem stanowi również brak wystarczającego zaplecza instytucjonalnego odpowiedzialnego za resocjalizację sprawców przemocy, zwłaszcza w gminach wiejskich oddalonych od dużych aglomeracji miejskich.

Natomiast wyniki badania potrzeb szkoleniowych kadry pomocy społecznej wskazują na wciąż wysoki poziom zainteresowania tematyką szkoleń dotyczących pracy z osobami zagrożonymi przemocą w rodzinie oraz ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Dlatego zespół OIS, wychodząc na przeciw zgłaszanym potrzebom, zrealizował badanie eksplorujące temat zjawiska przemocy w rodzinie.

Głównym celem badania było nakreślenie obrazu zjawiska przemocy w rodzinie w województwie kujawsko-pomorskim. Badanie ma charakter opisowy i służyć ma poszerzeniu wiedzy na temat zjawiska przemocy w rodzinie. Wyniki badania przedstawione w niniejszym raporcie umożliwiają zdiagnozowanie prawidłowości towarzyszących przemocy w rodzinie, a także wytyczenie w przyszłości kierunków dalszych, szczegółowych analiz.

1. Opis metodologii badania

Postawiony problem badawczy został przedstawiony za pomocą metod jakościowych. Wybraną techniką realizacji badania był wywiad swobodny, bowiem przyjmuje się, że służy on sprecyzowaniu problemów. Jako możliwą technikę badawczą odrzucono wywiad kwestionariuszowy, ponieważ nie pozostawia respondentom swobody wypowiedzi, tak istotnej podczas badania kwestii trudnych, drażliwych, delikatnych. Ponadto, celem wywiadu kwestionariuszowego, jako, że jest on wywiadem ustrukturyzowanym, jest zgromadzenie dokładnych i możliwych do zakodowania danych, po to, aby wyjaśnić ludzkie zachowanie w ramach wcześniej ustalonych kategorii. Podczas gdy wywiad swobodny, jako technika nieustrukturyzowana stara się przede wszystkim zrozumieć złożone zachowania członków społeczeństwa bez narzucania żadnych apriorycznych kategorii, które mogą wpłynąć na zawężenie pola badawczego. Dodatkowo, wywiad swobodny łączy sposobność uporządkowania zagadnień poruszanych w pytaniach, dzięki przyjętemu schematowi problemów i wątków tematycznych (przygotowany wcześniej scenariusz), z możliwością ich formułowania każdorazowo stosownie do sytuacji, powtarzania, czy zadawania pytań dodatkowych. Umożliwia badaczowi kompleksowe spojrzenie na problem badawczy i uchwycenie tych elementów, z których nie zdawał on sobie sprawy w momencie konstruowania narzędzia. Zaprojektowane badanie jakościowe umożliwi poznanie zjawiska w szerszym spektrum i pozwoli uchwycić aktualne trendy w pracy ze sprawcami i ofiarami przemocy w rodzinie.

Próbę badawczą stanowili pracownicy instytucji pracujących z ofiarami i sprawcami przemocy w rodzinie z terenu województwa kujawsko-pomorskiego, takich jak: policja, ośrodki i punkty interwencji kryzysowej, biuro rzecznika praw ofiar, zespoły interdyscyplinarne, instytucje realizujące programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie, kuratorzy sądowi, punkty konsultacyjne w gminach i powiatach, specjalne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, stowarzyszenia oraz fundacje działające na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Łącznie przeprowadzono 50 wywiadów swobodnych.

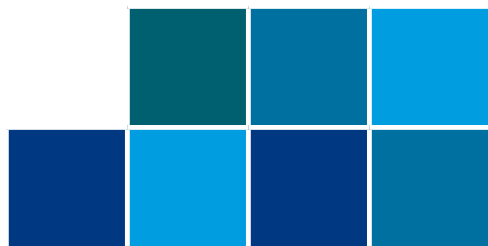
Celowo wybrano taki właśnie – niejako zapośredniczony – sposób badania zjawiska przemocy w rodzinie. Przeprowadzenie wywiadów z ofiarami i sprawcami przemocy w rodzinie wymagałoby od badaczy przygotowania psychologicznego. Osoby pracujące z ofiarami i sprawcami przemocy w rodzinie mają szeroką wiedzę na temat całego zjawiska, wiedzę płynącą z doświadczenia, z bezpośredniego kontaktu i z pewnością są kompetentni do nakreślenia obrazu interesującego nas problemu.

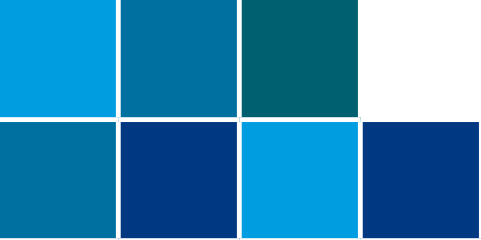
Główne cele badawcze niniejszego projektu przedstawiają się następująco:

- Charakterystyka ofiar i sprawców przemocy (kwestie dotyczące sytuacji społeczno-demograficznej ludzi dotkniętych przemocą w rodzinie);
- Identyfikacja ofiar oraz sprawców – nakreślenie ich profili, także w rozróżnieniu na różne formy przemocy;
- Poznanie mechanizmów funkcjonowania rodziny, w której występuje przemoc;

- Weryfikacja funkcjonujących stereotypów na temat przemocy w rodzinie;
- Rozpoznanie dostępności instytucji pracujących z ofiarami i sprawcami przemocy;
- Identyfikacja głównych typów reakcji społecznych na zjawisko przemocy;
- Poznanie, w jaki sposób funkcjonuje prawo w praktyce;
- Charakterystyka zmian zjawiska przemocy w rodzinie;
- Nakreślenie propozycji rozwiązań usprawniających pracę w obszarze przeciwdziałania przemocy.

Dla uzyskania pełniejszego obrazu zjawiska przemocy w rodzinie na problem przemocy spojrzano także od strony statystyk. Analiza danych zastanych w postaci statystyk policyjnych dotyczących przemocy w rodzinie pokazuje, jaka jest skala notowanych przypadków stosowania przemocy w rodzinie w województwie kujawsko-pomorskim.

2. Analiza danych dotyczących realizacji procedury Niebieskie Karty

Ochrona życia, zdrowia i mienia obywateli przed bezprawnymi działaniami naruszającymi te dobra należy do podstawowych zadań policji. W obowiązek ten wpisuje się również ochrona osób słabszych i krzywdzonych w przemoc domowej. Zwykle to właśnie policjanci są pierwszymi osobami z zewnątrz, które otrzymują sygnał o przemoc domowej i jako pierwsi mają kontakt z pokrzywdzonymi.

Od 1998 roku w celu powstrzymania przemocy domowej wprowadzono procedurę Niebieskie Karty. Procedura została opracowana przez Komendę Główną Policji, Komendę Stołeczną Policji oraz państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Warszawie. Procedura Niebieskie Karty to ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez policjantów, zgodnie z przepisami zarządzenia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie, rozumianej w sposób określony w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Głównym założeniem powstania procedury było stworzenie dla policjantów standardu postępowania podczas interwencji dotyczącej przemocy w rodzinie i ujednolicenie powstających przy tej okazji dokumentów. W praktyce policjanci podczas interwencji dotyczącej przemocy domowej dysponują Niebieską Kartą. Składa się ona z dwóch części. Są to:

- Karta A - pozwala na udokumentowanie sytuacji zaistniałej na miejscu interwencji oraz podejmowanych działań. Dokument ten może być pomocny w przypadku wszczęcia postępowania karnego wobec sprawcy jako dowód procesowy.
- Karta B - stanowi informacje dla ofiar przemocy. Zawiera katalog przestępstw, najważniejsze adresy i telefony instytucji oraz organizacji pomocowych.

Wypełnioną Niebieską Kartę A funkcjonariusze przekazują oficerowi dyżurnemu odpowiedniej jednostki policji. Wypełnianie Niebieskich Kart przez policję powinno odbywać się na miejscu zdarzenia, w obecności sprawcy. Sprawca powinien wiedzieć, że to, czego się dopuścił jest traktowane bardzo poważnie oraz że jest sporządzana odpowiednia dokumentacja. Powinien mieć świadomość, że zainteresował się tym wymiar sprawiedliwości i że grożą mu poważne konsekwencje.

Do dnia 1 sierpnia 2010 roku możliwość realizacji procedury Niebieskie Karty posiadały wyłącznie dwa podmioty: policja i pomoc społeczna. Od momentu wprowadzenia nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zakładanie Niebieskiej Karty leży w kompetencjach pięciu podmiotów tj.: pomocy społecznej, policji, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, oświaty i ochrony zdrowia.

Poza formularzem Niebieska Karta A i B istnieje też formularz C i D. Niebieska Karta – C zostaje wypełniona na posiedzeniu zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej w obecności osoby, która dotknięta jest przemocą w rodzinie, po dokonaniu analizy sytuacji rodziny. Z kolei formularz Niebieska Karta – D wypełniają członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie.

Dokumentacja Niebieskie Karty służy nie tylko rozpoznaniu przemocy, rejestracji przebiegu zdarzenia i jego skutków oraz zaplanowaniu pomocy, ale jest także wykorzystywana w postępowaniu przygotowawczym wszczynanym wobec sprawcy. Większość spraw z art. 207 Kodeksu Karnego (znęcanie się nad rodziną) nie trafia do wymiaru sprawiedliwości lub jest umarzana z powodu braku dowodów. Każde udokumentowane zdarzenie, nawet jeśli nie pociąga za sobą drastycznych skutków, jest dowodem na ciągłość i powtarzalność przemocy. Wypełnienie przez interweniujących policjantów Niebieskiej Karty nie jest jednak równoznaczne ze złożeniem doniesienia o popełnieniu przestępstwa, nie stanowi podstawy do wszczęcia postępowania karnego. W przypadku jednak złożenia zawiadomienia i wszczęcia postępowania może ona zostać wykorzystana jako dowód procesowy. Dokumentacja Niebieskie Karty dla policji jest informacją, że w danej rodzinie dochodzi do przemocy domowej. Dzielnicowy ma obowiązek nie później niż w ciągu 7 dni skontaktować się z daną rodziną, jest zobligowany do rozpoznania sytuacji i jej systematycznego monitorowania, a także do udzielania pomocy w trakcie comiesięcznych wizyt. Również dla pomocy społecznej, czy komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Niebieska Karta jest zapisem informacji powziętych przez przedstawicieli tych służb podczas wykonywania swoich obowiązków. Nie może być zatem anulowana, wycofywana czy zmieniana na prośbę ofiary lub sprawcy przemocy.

Poniżej przedstawiono analizę sprawozdań Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy z przeprowadzonych interwencji domowych wobec przemocy w rodzinie za lata 2007-2011. Dane pochodzą ze strony internetowej Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy.

W latach 2007-2010 systematycznie malała liczba przeprowadzonych interwencji domowych ogółem – z 50.301 interwencji w roku 2007 do 18.201 interwencji w roku 2010. Był to bardzo duży spadek – wyniósł bowiem niespełna 64%. Niestety w roku 2011 liczba ta wzrosła o ponad 100% - ilość interwencji w ubiegłym roku wyniosła aż 37.337. W ramach przeprowadzonych interwencji ogółem wyszczególnione zostały interwencje, w których zastosowano procedurę Niebieskie Karty – w roku 2007 stanowiły one prawie 13% ogółu interwencji (6.451). Również w przypadku Niebieskich Kart z roku na rok malała liczba interwencji – w roku 2011 było 4.195, co oznacza spadek w porównaniu z rokiem 2007 o 35%.

Interwencje dotyczące przemocy w rodzinie w ramach Niebieskich Kart częściej mają miejsce w miastach niż na wsiach – stosunek ten na przestrzeni omawianych 5 lat plasuje się na poziomie około 60:40 (należy zauważyć, że współczynnik urbanizacji dla województwa kujawsko-pomorskiego za rok 2011 wyniósł 60,1%).

Liczba osób pokrzywdzonych w wyniku przemocy domowej również systematycznie maleje – od 9.366 osób w roku 2007 do 5.892 osób w roku 2011. Struktura grupy, jaką stanowią osoby pokrzywdzone prezentuje się następująco:

- Rok 2007: 6157 pokrzywdzonych to kobiety (66%), 669 to mężczyźni (7%), 1732 to osoby małoletnie do 13 roku życia (18%), 808 to osoby małoletnie od 13 do 18 roku życia (9%).
- Rok 2008: 6132 pokrzywdzonych to kobiety (67%), 681 to mężczyźni (7%), 1584 to osoby małoletnie do 13 roku życia (17%), 790 to osoby małoletnie od 13 do 18 roku życia (9%).
- Rok 2009: 5835 pokrzywdzonych to kobiety (69%), 770 to mężczyźni (9%), 1211 to osoby małoletnie do 13 roku życia (14%), 684 to osoby małoletnie od 13 do 18 roku życia (8%).
- Rok 2010: 5086 pokrzywdzonych to kobiety (69%), 700 to mężczyźni (10%), 961 to osoby małoletnie do 13 roku życia (13%), 582 to osoby małoletnie od 13 do 18 roku życia (8%).
- Rok 2011: 4176 pokrzywdzonych to kobiety (71%), 554 to mężczyźni (9%), 751 to osoby małoletnie do 13 roku życia (13%), 411 to osoby małoletnie od 13 do 18 roku życia (7%).

Z roku na rok maleje również liczba sprawców przemocy – w roku 2011 spadek o 36% w porównaniu z rokiem 2007. Sprawcą przemocy najczęściej jest mężczyzna – średnio w 95% przypadków. Nieco ponad 4,5% przypadków stanowią sytuacje, kiedy to kobieta jest sprawcą przemocy, natomiast w niespełną 0,5% przypadków – osoba nieletnia.

Sprawca przemocy najczęściej znajduje się pod wpływem alkoholu, w roku 2007 było to 82% sprawców, w roku 2008 – 78%, w roku 2009 – 72%, w roku 2010 – również 72%, a w roku 2011 – 70%.

Liczba przypadków udzielenia pomocy medycznej ogółem nie jest stała i waha się w poszczególnych latach od 122 w roku 2011 do 203 w roku 2009. Częściej pomocy medycznej udzielano sprawcom przemocy niż ofiarom.

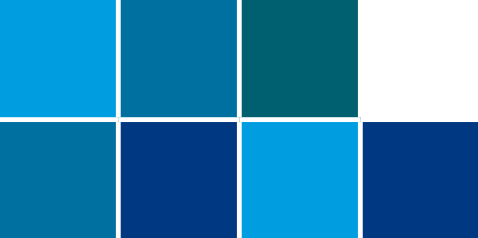
Tabela poniżej prezentuje omówione dane oraz dodatkowo zawiera informacje o liczbie dzieci odwiezionych do szpitala, placówki opiekuńczej, czy oddanych w wyniku interwencji pod opiekę osoby spokrewnionej oraz informacje o liczbie postępowań przygotowawczych dotyczących przemocy domowej, w której prowadzona była Niebieska Karta.

Tabela: Dane ze sprawozdań KWP w Bydgoszczy na temat przemocy w rodzinie i procedury Niebieskie Karty.

Rodzaj statystyki	Rok				
	2007	2008	2009	2010	2011
Liczba przeprowadzonych interwencji domowych ogółem w tym w ramach Niebieskiej Karty	50301	22551	21013	18201	37337
	6451	6333	5844	5090	4195
Interwencje dotyczące przemocy w rodzinie – miejsce interwencji: miasto wieś	3970	3726	3336	2960	2471
	2481	2607	2508	2130	1724
Liczba pokrzywdzonych w wyniku przemocy domowej ogółem w tym: kobiety mężczyźni	9366	9187	8500	7329	5892
	6157	6132	5835	5086	4176
	669	681	770	700	554
	1732	1584	1211	961	751
	808	790	684	582	411
	6563	6461	5912	5168	4222
Liczba sprawców przemocy domowej ogółem w tym: kobiety mężczyźni	277	317	294	237	185
	6271	6131	5600	4904	4024
	15	13	18	27	13
	5358	5056	4249	3704	2940
Liczba sprawców przemocy domowej pod wpływem alkoholu ogółem w tym: kobiety mężczyźni nieletni w tym przewiezionych do izby wytrzeźwień: kobiety mężczyźni nieletni	158	173	142	101	78
	5199	4880	4101	3600	2862
	1	3	6	3	0
	56	50	35	28	25
	2055	1797	1351	1039	804
	1	1	2	1	0
	179	173	203	162	122
	86	77	84	65	60
Liczba przypadków udzielenia pomocy medycznej ogółem w tym: pokrzywdzony sprawca	93	96	119	97	62
	27	13	21	11	11
Liczba postępowań przygotowawczych dotyczących przemocy domowej, w której prowadzona była NK (art. 207 k.k.): wszczętych stwierdzonych zakończonych	151	160	163	144	645
	108	90	3	0	448
	150	147	171	151	625

Tabela: Dane ze sprawozdań KWP w Bydgoszczy na temat przemocy w rodzinie i procedury Niebieskie Karty:

3. Analiza danych jakościowych

Definicja przemocy

Poddani badaniu przedstawiciele instytucji zajmujących się pomaganiem ofiarom i sprawcom przemocy domowej zostali poproszeni o próbę zdefiniowania zjawiska przemocy w rodzinie. **Większość badanych definiuje zjawisko podając przykłady zachowań, które składają się na przemoc,** których wystąpienie jest przejawem stosowania przemocy w rodzinie. Do najczęściej wskazywanych zachowań zaliczyć można:

- upokarzanie, uwłaczanie godności, poniżanie, wyśmiewanie, krytykowanie, ubliżanie, znieważanie,
- zastraszanie,
- naruszanie nietykalności cielesnej, bicie, znęcanie się,
- wymuszanie, zniewalanie,
- zaniedbywanie osób zależnych,
- stawianie nadmiernych oczekiwań wobec dzieci,
- pozbawianie kogoś możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb,
- przejmowanie całości środków finansowych do własnej dyspozycji, zabranianie korzystania ze wspólnych aktywów,
- ograniczanie możliwości rozwoju i realizacji swoich planów,
- zakazywanie kontaktu z najbliższymi,
- zmuszanie do zachowań seksualnych, molestowanie.

Prezentowano również bardziej wymyślne zabiegi podejmowane przez sprawców przemocy, takie jak:

- permanentne milczenie,
- śledzenie,
- deprecjonowanie innej osoby, podporządkowanie i nadmierna kontrola,
- przeglądanie rzeczy prywatnych,
- zmuszanie do wykonywania pracy, ale również zabranianie wykonywania pracy,
- powodowanie poczucia zagrożenia,
- zawieszanie praw drugiej osoby do własnej opinii.

Zaprezentowany katalog zachowań przemocowych, choć rzecz jasna niepełny, jest o tyle cenny, że powstał na podstawie wywiadów z osobami, które z przypadkami przemocy stykają się na co dzień i dysponują sporą wiedzą na temat różnorodności tego zjawiska. Jak widać na przykładzie długiej listy zachowań przytoczonych powyżej, przemoc domowa może przyjmować bardzo różne formy, skalę i natężenie.

Niewątpliwie ważnym identyfikatorem przemocy domowej jest wykorzystanie przewagi siły, nierówność pozycji z jakich występują strony oraz intencjonalność działań. Wielu badanych, w ślad za definicjami przyjętymi w aktach prawnych, podkreśla, że **aby uznać jakieś zdarzenie za przemoc wobec najbliższych, powinno ono mieć cechy intencjonalności**, sprawca powinien stosować przemoc świadomie, używać przemocy do osiągnięcia określonych celów.

Przemoc domową próbuje się również definiować poprzez wpływ, jaki wywiera ona na ofiarę. Z tej perspektywy nie można mówić o występowaniu przemocy, jeśli nie ma w tym procesie strony poszkodowanej. Mamy zatem w procesie przemocy dwie strony konfliktu: osoby, które stosują przemoc i osoby, które są tej przemocy poddawane. Choć podkreśla się, że cierpienie może być udziałem obu stron tej nieproporcjonalnej relacji.

Zjawisko przemocy charakteryzuje się swoistą dynamiką. **Można określić cykl przemocy**¹, w ramach którego wyróżniamy trzy fazy: fazę narastającego napięcia, fazę ostrej przemocy, fazę miodowego miesiąca. Faza narastającego napięcia charakteryzuje się względnym spokojem, w trakcie którego jednak dochodzi do drobnych incydentów i narastającej agresji. W fazie ostrej przemocy dochodzi do eskalacji agresji, wyładowania złości i gniewu. Sprawca traci kontrolę nad sobą, w skrajnych przypadkach może dojść do pobicia, zranienia, czy nawet śmierci zaatakowanej osoby. Po czym następuje faza uspokojenia, zwana fazą miodowego miesiąca, kiedy sprawca niejako powodowany wyrzutami sumienia, chcąc załagodzić sytuację, okazuje skruchę, przeprosza najbliższych. Próbuje na nowo odzyskać zaufanie składając obietnice, że taka sytuacja już się nigdy nie powtórzy. Niestety praktyka potwierdza, że cykl ten będzie się powtarzał. Ponadto, na co wskazuje jeden z respondentów, proces ten ma tendencję do nasilania się.

Respondenci, zwłaszcza funkcjonariusze organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości, czyli policjanci, sędziowie, kuratorzy sądowi, **powołują się również na definicję ustawową i klasyfikację przestępstwa zawartą w Kodeksie karnym**. Definicję przemocy w rodzinie zawiera ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 r. z późniejszymi zmianami, gdzie w art. 2 pkt 2 zapisano, iż przez przemoc w rodzinie należy rozumieć „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste [członków rodziny], w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”.

Kodeks karny z kolei w części drugiej w rozdziale XXVI zatytułowanym *Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece*, w art. 207 zawiera co następuje:

„§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”.

Najczęściej występujące rodzaje przemocy

W literaturze przedmiotu wyróżnić można przynajmniej **4 płaszczyzny, na których stosowana może być przemoc: w warstwie fizycznej, psychicznej, ekonomicznej, czy seksualnej**. Często, co

¹ Cykl przemocy to doświadczanie cyklicznych objawów zespołu stresu pourazowego u osób, które przeżyły traumatyczne wydarzenia lub doświadczyły przemocy. Cykl przemocy składa się z następujących faz: budowania napięcia, eskalacji przemocy i pojednania.

również podkreślają badani, w indywidualnych przypadkach różne rodzaje przemocy przenikają się.

W celu oszacowania skali zjawiska respondenci zostali poproszeni o określenie, z jakimi rodzajami przemocy w rodzinie spotykają się w codziennej pracy i które z tych form, ich zdaniem, występują najczęściej. **Przeważająca liczba badanych na pytanie o najczęściej występujące rodzaje przemocy wskazywała przemoc psychiczną i fizyczną.** Wiele osób podsumowywało również, że przemoc psychiczna często towarzyszy innym rodzajom przemocy. Badani wskazywali, że rzadziej spotykają się z przejawami przemocy ekonomicznej i seksualnej, choć w wypowiedziach podkreślano, iż niższy odsetek tego rodzaju przypadków przemocy może być spowodowany niską świadomością wśród ofiar, iż poddawane są właśnie tym rodzajom przemocy. Zwraca się również uwagę na to, że **odnotowywany przez badanych wzrost liczby przypadków stosowania przemocy seksualnej wobec kobiet, jak również wobec dzieci, czy przemocy ekonomicznej,** może być spowodowany nie tyle wzrostem natężenia występowania tego zjawiska w czasie, lecz wzrostem świadomości społecznej w tym zakresie, czy wzrostem wykrywalności przestępstw.

Zdaniem respondentów przemoc stosowana w wyższych warstwach społecznych charakteryzuje się pewną specyfiką. Reakcje nie są tak gwałtowne, a akty przemocy zachodzą zwłaszcza w sferze nękania psychicznego. Jednak można się też zetknąć z opinią niepotwierdzającą tego rodzaju obserwacji.

Profil ofiary

Trudno stworzyć uniwersalny portret ofiary przemocy, zaprezentować schematyczną charakterystykę, ponieważ przemoc pojawia się w różnych rodzinach i pod wieloma postaciami. Zjawisko przemocy oraz profil ofiary przemocy inaczej postrzegają różne grupy zawodowe udzielające wsparcia. Pracownicy służb mundurowych widzą ofiarę przemocy z punktu widzenia wykonywanych obowiązków, do których należą m.in. udzielanie doraźnej pomocy w czasie interwencji, kierowanie informacji do innych jednostek, prowadzenie czynności dowodowych. Natomiast pracownicy socjalni koncentrują się na wspieraniu ofiar przemocy w zakresie m.in. poradnictwa czy wsparcia materialnego. Pedagodzy i psycholodzy skupiają się przede wszystkim na wspieraniu i podbudowaniu ofiary przemocy.

Według osób uczestniczących w badaniu **ofiarami przemocy w rodzinie są najczęściej kobiety oraz dzieci do lat 13**, natomiast przyjmuje się, że mężczyźni stanowią w tym względzie mniejszość (szacuje się, że ok. pięć procent). Natomiast według zapisów w części B Niebieskiej Karty ofiarami przemocy w rodzinie mogą być również: osoby starsze i osoby niepełnosprawne. Wśród respondentów pojawiają się opinie, że przemoc może dotyczyć wszystkich bez względu na płeć, wiek, status społeczny.

Często ofiarami przemocy w rodzinie stają się dzieci. Pracownicy jednostek zajmujących się udzielaniem wsparcia dzieciom charakteryzują zachowania wskazujące na pojawianie się aktów przemocy. Niepokojące są zmiany w zachowaniu dziecka, na przykład kiedy dotychczas spokojne dziecko nagle zaczyna być agresywne, albo wtedy, kiedy dziecko aktywne staje się apatyczne, wycofane, złęknione. Reakcją na przemoc w rodzinie bywa agresja dziecka – staje się ono oprawcą dla rówieśników. Natomiast dzieci, które są molestowane seksualnie najczęściej sprawiają wrażenie nieobecnych, mówi się o nich często „dzieci we mgle”, czyli takie, których nie widać. Dzieci, które doświadczają przemocy nie chcą brać udziału w lekcjach wychowania fizycznego, co może być niepokojącym sygnałem dla nauczyciela. Respondenci uważają, że stosowanie przemocy wobec

najmłodszych można najszybciej zauważyć. Dzieci, które są bite słabo się rozwijają, osiągają gorsze wyniki w nauce.

Kiedy ofiarami przemocy w rodzinie stają się kobiety i dzieci najczęściej dzieje się tak, że kobiety chronią swoje dzieci, kierując akty przemocy na siebie. Niejednokrotnie zdarza się jednak, iż **agresja ze strony rodzica dotyka dziecko bezpośrednio, bądź też staje się ono świadkiem zachowań przemocowych w rodzinie**. Dziecko jest w szczególnie niekorzystnej sytuacji, ponieważ jest skazane na dorastanie w rzeczywistości, jaką wykreują rodzice. Dzieci często zostają zmuszone do szybkiego dorastania i podejmowania trudnych decyzji. Zdarza się, że konsekwencją trudnego dzieciństwa, któremu towarzyszyły doświadczenia agresji i złego traktowania ze strony rodzica lub rodziców, jest wejście w rolę ofiary przemocy w dorosłym życiu. Funkcjonowanie w atmosferze zachowań przemocowych niewątpliwie wpływa na zaniżenie poczucia własnej wartości, w dużym stopniu kształtuje obraz siebie oraz przekonania na własny temat i utrwała wzorzec opartego na przemocy charakteru relacji między mężczyzną i kobietą. W ten sposób **dziewczynka dorastająca w rodzinie przemocowej w późniejszym życiu, będąc już kobietą, łatwiej wchodzi w związek z mężczyzną traktującym kobietę wulgarnie i przedmiotowo**.

Respondenci prezentowali gamę cech charakteryzujących ofiary przemocy:

- **Są to osoby przeważnie bardzo skryte i z zaniżoną samooceną.** Doświadczenie przemocy jest przyczyną zaniżonego poczucia własnej wartości oraz występowania różnych zaburzeń psychicznych. Wiele ofiar obwinia się o przejawy przemocy ze strony partnera i usprawiedliwia sprawców przemocy. Takie zachowanie cechuje w szczególności ofiary, które w dzieciństwie były świadkami przemocy rodzinnej.
- Respondenci podkreślali, iż najczęściej **ofiara przemocy to osoba słaba fizycznie i psychicznie**. W opinii wielu rozmówców podłoże tej biernej i uległej postawy jest konsekwencją błędów wychowawczych.
- Przemoc domowa, a w szczególności małżeńska, związana jest z mitami i stereotypami: „miłość to cierpienie”. Ofiary zawsze cierpią z powodu doznawanych krzywd, lecz często wybaczą i trwają w związku z miłości do partnera lub dla dobra dzieci. Osoby kierujące się „ślepą miłością” mają nadzieję na zmianę zachowania partnera oraz poczucie obowiązku trwania przy nim bez względu na wszystko. Często obawiają się też, że zwrócenie się do kogoś o pomoc spowoduje rozpad związku. **Ofiary przemocy pozostają w patologicznych związkach również ze względu na syndrom wyuczonej bezradności.** Trudno jest im znaleźć wyjście ze swojej sytuacji. Stają się wówczas bierne i znoszą cierpienie nie wierząc, że mogłyby poradzić sobie same i być szczęśliwymi po odejściu od partnera.
- Ofiary przemocy rodzinnej są niemal nieustannie w zasięgu swych prześladowców, co sprawia, że **żyją w nieustannym lęku i stresie**. Często uczucia te działają paraliżująco i determinują brak aktywności na rzecz wyjścia z kręgu przemocy.
- U ofiar przemocy domowej doświadczających zespołu zaburzeń stresu pourazowego i poddawanych intensywnej przemocy psychicznej często **rozwija się tzw. proces wiktylizacji, który zmienia poczucie tożsamości maltretowanej osoby**. W miarę upływu czasu powtarzająca się przemoc burzy utrwalaony obraz życia i własnej osoby, na którym opierała się dotychczasowa egzystencja ofiary. Osoba maltretowana traci podstawowe poczucie bezpieczeństwa i uporządkowania życia, traci zaufanie do siebie i zaczyna źle o sobie myśleć. Często czuje się jak małe dziecko, pragnie wycofać się z normalnego życia i izolować się od innych. Proces wiktylizacji potęguje niewłaściwa reakcja otoczenia społecznego, która utwierdza ofiarę w jej roli. Pod wpły-

wem takich reakcji otoczenia, powtarzania się aktów przemocy oraz na skutek małych umiejętności radzenia sobie z urazami, osoba krzywdzona zaczyna przystosowywać się do roli ofiary i przestaje się bronić. Ofiara przemocy zaczyna myśleć, że jest to jej przeznaczenie do końca życia, traci nadzieję i poczucie godności.

Wśród osób na co dzień pracujących w obszarze przeciwdziałania przemocy funkcjonuje wiele spostrzeżeń i opinii nt. tego zjawiska, na co wpływ może wywierać rodzaj wykonywanej przez nich pracy, osobiste doświadczenia i przekonania. W trakcie analizy materiału badawczego pojawiła się niepokojąca wypowiedź respondenta nt. przyczyn przemocy w rodzinie oraz charakterystyki ofiar przemocy. W opinii tego rozmówcy kobiety stają się ofiarami przemocy na własne życzenie, ze względu na swoje lenistwo, brak zaangażowania w prace związane z utrzymaniem domu, co stanowi usprawiedliwienie dla zachowań przemocowych stosowanych przez sprawcę. Taka postawa osoby zajmującej się przeciwdziałaniem zjawisku przemocy budzi poważne obawy, gdyż nasuwa się pytanie: czy ofiara przemocy szukająca pomocy otrzyma właściwe wsparcie ze strony pracownika mającego takie poglądy?

Powszechnie wiadomo, że nie ma usprawiedliwienia dla przemocy, a szczególnie rażąca jest możliwość występowania takiego podejścia wśród osób, które w codziennej pracy zajmują się zwalczaniem zjawiska przemocy.

Istnieje wiele czynników związanych z przemocą, każdy przypadek jest inny i należy rozpatrywać indywidualnie każdą sytuację. Praca z ofiarą przemocy jest zazwyczaj długotrwała i trudna. Wymaga odpowiedniego podejścia, wyczucia i ogromnej wiedzy. Każdy niepokojący sygnał winien zostać dokładnie zbadany. Respondenci zgodnie uważają, że już samo zgłoszenie się po pomoc to ogromny postęp, choć nie gwarantujący jeszcze sukcesu.

Warto również zwrócić uwagę na wypowiedzi respondentów dotyczące kwestii nazewnictwa osoby, która doznaje przemocy. Według ich opinii powinno się usunąć z nomenklatury sformułowanie „ofiara”, ponieważ ma ono znaczenie pejoratywne.

Profil sprawcy

Podejmując się próby skonstruowania profilu sprawcy należy mieć na uwadze, że żaden taki szkic nie będzie ani kompletny, ani ostateczny. **Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem bardzo egalityrnym i nie można go przypisać do konkretnej grupy społecznej**, ani do konkretnych typów osobowości, czy dyspozycji psychicznych jednostki. Próby zbudowania profilu sprawcy przemocy bardzo często odwołują się do doświadczeń życiowych osoby stosującej przemoc. Często wskazuje się na epizod w życiu takiej osoby, gdzie była ona bezpośrednio poddana przemocy lub była świadkiem stosowania przemocy w rodzinie. Powołuje się zatem na przyczynę pochodzenia społecznego, tzn. **upatruje się pobudek zachowań przemocowych w procesie socjalizacji** – uczenia się relacji społecznych. Mechanizm dziedziczności przemocy tłumaczy się również wpływem deprywacji emocjonalnej powstałej w okresie dzieciństwa u dzieci, które wychowywały się w rodzinach dotkniętych przemocą.

Badani poproszeni o określenie cech wspólnych dla sprawców przemocy domowej bardzo często wskazywali na **niskie poczucie własnej wartości, które jest kompensowane poprzez podporządkowywanie sobie osób zależnych z najbliższego otoczenia**. Mechanizm ten polega na coraz większym uzależnianiu ofiar od siebie, deprecjonowaniu ich wartości, odbieraniu zasobów. Nieumiejętność zbudowania sobie autorytetu wśród najbliższych jest rekompensowana poprzez

budowanie strachu. W tym miejscu pojawia się również informacja, że najczęściej przemoc jest dokonywana przez mężczyzn.

Z wypowiedzi badanych można wyłonić **dwa podstawowe typy sprawców przemocy**. Modele te zasadniczo różnią się od siebie, dlatego często podkreśla się ich odrębność. Jeden z opisywanych profili odznacza się następującymi cechami: brak mu kompetencji społecznych, umiejętności komunikowania się. Osoby te często mają trudności ze znalezieniem i utrzymaniem pracy, często łączy się to również z nadmiernymi, wygórowanymi oczekiwaniami, nieprzystającymi do osiągniętej pozycji życiowej. Bardzo często stosowanie przemocy łączy się w tym przypadku z nadużywaniem alkoholu, czy innych środków odurzających. Badani, którzy pracują zwłaszcza z dziećmi, rysują również obraz matki, która stosuje przemoc wobec dzieci, czy to poprzez zaniedbanie, czy przeciwnie na skutek nadopiekuńczości, ale również stosując opresyjne metody wychowawcze, jak: bicie, zastraszanie, agresję werbalną.

Druga grupa osób stosujących przemoc, która wyłania się z wypowiedzi respondentów, to sprawcy, którzy działają w tzw. „białych rękawiczkach”. Sformułowanie to jest używane w stosunku do osób, które stosując przemoc z pełną świadomością, jednocześnie przykładają wiele uwagi do tego, aby ich wizerunek na tym nie ucierpiał – dlatego wybierają takie formy przemocy, które nie zostawiają śladów, które trudniej jest udowodnić. Często podkreśla się, że taka osoba może mieć bardzo dobrą opinię w środowisku pracy, w sąsiedztwie, a zarazem być wysoce opresyjna wobec najbliższej rodziny.

Choć w wypowiedziach badanych często podkreślana jest opinia, że sprawcy przemocy nie rekrutują się z konkretnej grupy wiekowej, nie można im przypisać określonego wykształcenia, nie wyróżnia ich też określony status materialny, to jednak wydaje się, że są pewne grupy zawodowe, w których zjawisko przemocy domowej pojawia się nieco częściej. Kilko badanych argumentowało, że **zwłaszcza wśród mężczyzn wykonujących zawody związane z utrzymywaniem dyscypliny, gdzie struktura jest wysoce zhierarchizowana, częściej niż w innych grupach zawodowych pojawiają się osoby stosujące przemoc wobec bliskich**.

Kilko badanych, zwłaszcza psychologowie i pracownicy pomocy społecznej wskazywali również na zaburzenia psychiczne leżące u podstaw stosowania przemocy wobec najbliższych.

Przyczyny zachowań przemocowych

Odpowiedzi udzielane na pytanie o przyczyny stosowania przemocy wiążą się ściśle z wyżej poruszaną kwestią profilu sprawcy. Już tam starano się opisać osobę stosującą przemoc sięgając do doświadczeń z jej własnej biografii, czy wyjaśnić skutki nadużywania alkoholu lub środków odurzających w kontekście stosowania przemocy. Przywoływano wpływ dysfunkcji psychicznych na zachowania agresywne. Takie podejście do próby skonstruowania sylwetki sprawcy przemocy, poprzez odwołanie do czynników wywołujących zachowania przemocowe, jest oczywiście podyktowane zmierzającą do zrozumienia postawą respondentów, którzy wywodzą się z grona osób zaangażowanych w pomoc osobom uwięzłym w przemoc domową. Dlatego w tej części materiału skupimy się bardziej na bodźcach, które są bezpośrednimi wyzwalaczami agresji w codziennych sytuacjach, motywacjach, do których odwołują się sami sprawcy przemocy. Część badanych, zwłaszcza osoby, które mają przygotowanie psychologiczne, skupiała się również na bardziej pogłębionej analizie mechanizmów zasygnalizowanych wcześniej czynników wyzwalających przemoc.

Do takich bezpośrednich impulsów wyzwalających przemoc badani zaliczali: alkohol, narkotyki, zazdrość, zdradę małżeńską, utratę pracy przez sprawcę przemocy lub frustrację związaną

z długim pozostawianiem bez pracy, trudności wychowawcze z dziećmi. W tym miejscu pojawiają się również głosy, iż ciągle jeszcze występuje wysoki poziom akceptacji społecznej dla przemocy, również przemocy wobec dzieci, jako środka wychowawczego. Dlatego nie podejmuje się wystarczających wysiłków, żeby walczyć z tym zjawiskiem. **Nieznajomość prawa, trudności finansowe, trudności z osiągnięciem wyższego standardu życia,** to kolejne aspekty leżące u podstaw wyzwalania się przemocy. Z relacji osób, które pracują ze sprawcami, wynika, że brak pracy, rozczarowanie z poziomu życiowych osiągnięć pojawiają się w argumentacji, po którą sięgają sprawcy, aby usprawiedliwić swoje postępowanie.

Część badanych w odpowiedzi na pytanie o przyczyny stosowania przemocy w rodzinie pokusiła się o głębsze, psychologiczne uzasadnienia takich zachowań. Jeden z badanych tłumaczy **psychologiczne uwarunkowania stosowania przemocy** przez osoby, które same przemocy doświadczyły poprzez mechanizm polegający na wyborze zachowania emocjonalnie wygodniejszego. „Jeśli się było ofiarą przemocy, wówczas w momencie kiedy człowiek ma wybrać, czy ma się dać upokorzyć, tak jak był upokarzany, ma wrócić do tych niedobrych emocji, które mu towarzyszyły, kiedy był bezbronny jako ofiara, czy wybrać to, co robił ten, który go zniewalał, to wybierze to drugie, bo to jest łatwiejsze.”

Przemoc może też być interpretowana w kategoriach zaburzeń na płaszczyźnie komunikacji. Pojawia się opinia, iż **stosowanie zachowań przemocowych wynika z braku umiejętności komunikowania się z otoczeniem.** Wówczas relacje, jakie zachodzą między uczestnikami procesu komunikacji, próba przeforsowania swojego zdania, próba uzyskania czegoś od drugiej osoby nie odbywa się w zgodzie z ogólnie przyjętymi zasadami społecznymi, czyli w rozmowie, za pomocą przedstawiania argumentów, lecz przy zastosowaniu nadmiernych środków wyrazu, jak: krzyku, zastraszania, szantażu, bicia. Tym samym proces komunikacji wulgaryzuje się, a w skrajnych przypadkach przybiera formy przemocy fizycznej. Przyczyn niewykształcenia się kompetencji komunikacyjnych upatruje się także w jakości międzypokoleniowej transmisji wzorów zachowania. Mechanizm utrwalania się zachowań opartych na przemocy może korzystać również z tego, że takie zachowania są najłatwiejszą formą uzyskania zamierzonego celu i z tego względu bazować na takich przymiotach ludzkiej psychiki jak: niecierpliwość, lenistwo, brak konsekwencji, przyzwyczajenie, że swój cel najłatwiej osiąga się przy zastosowaniu mocniejszych środków wyrazu.

Doraźne formy radzenia sobie z przemocą

Jedną z podstawowych doraźnych form radzenia sobie z przemocą jest poszukiwanie wsparcia u osób najbliższych – rodziny, przyjaciół, znajomych. Należy jednak zauważyć, że nie wszystkie ofiary przemocy decydują się na tego rodzaju rozwiązanie. W skrajnych przypadkach ofiara zostaje całkowicie odizolowana od ludzi, bądź poddaje się procesowi wiktymizacji i rezygnuje z kontaktów.

Kolejnym sposobem na radzenie sobie z przemocą, wymienianym zwłaszcza przez respondentów będących psychologami, jest tworzenie przez ofiarę świata iluzji tzn. kreowanie dwóch rzeczywistości: tej przykrej, w której występuje przemoc oraz swojego wewnętrznego, wykreowanego, lepszego świata, do którego w momentach kryzysowych ucieka, aby na chwilę zapomnieć o bólu fizycznym i psychicznym.

Bywa również tak, że ofiara w momencie swojej bezsilności sięga po różnego rodzaju używki, najczęściej alkohol. U osób o niskim poziomie odporności psychicznej dochodzi do prób samobójczych, a dzieci i młodzież pochodzące z rodzin, w których stosuje się przemoc, podejmują próby ucieczki z domu.

Często ofiary przemocy stosują doraźną formę radzenia sobie polegającą na unikaniu, tzn. w momencie, kiedy przeczuwają, że może dojść do aktów przemocy po prostu znikają z pola widzenia sprawcy. Najczęściej ukrywają się u rodziny, znajomych, bądź godzinami spacerują bez celu. Tego rodzaju sposób nie prowadzi do poprawy sytuacji, jest tylko przejściowym przeczekaniem. Ofiara egzystuje w ciągłym napięciu i strachu, reagując na przemoc ucieczką.

Z odpowiedzi respondentów wynika, że w katalogu zachowań ofiar są również i takie, które mają na celu przyspieszenie nieuchronnie nadchodzącego aktu przemocy. Zdarza się, że narastające napięcie jest już tak trudne do zniesienia, że eskalacja złości zostaje jakby sprowokowana przez samą ofiarę tak, aby oczyścić sytuację i przyspieszyć moment nadejścia fazy miesiąca miodowego.

Mechanizmy obronne wypracowują sobie również dzieci wychowujące się w rodzinie patologicznej². Można spotkać się ze schematami zachowania mającymi na celu przetrwanie w takiej rodzinie, są to role, które dziecko przyjmuje funkcjonując w rodzinie patologicznej:

- typ „rodzinnego bohatera” – dziecko, najczęściej najstarsze w rodzinie, które stara się zachowywać wzorowo, żeby nie sprowokować agresji, a nawet bierze na siebie ciężar całej sytuacji i próbuje kamuflować zachowanie pijanego rodzica. To osoba pełna wyrzeczeń i poświęcenia dla swojej rodziny. Często rezygnuje z bardzo ważnych osobistych celów życiowych by godzić rodziców, kształcić młodsze rodzeństwo, nakładać na siebie liczne obowiązki, obowiązki by innymi mieli łatwiej, by w rodzinie zapanował spokój.
- typ „maskotki – wesołka” – dziecko, które z kolei robi wszystko, żeby nie wprowadzać nerwowej atmosfery i przez swoje wesołe zachowanie stara się odwieść sprawcę przemocy od ataku na matkę, czy rodzeństwo. Jego rola polega na poprawianiu nastroju w rodzinie, rozładowywaniu napięcia uśmiechem, humorem. To dziecko bardzo przymilne, urocze, pełne wdzięku. Zazwyczaj „ukochana córeczka taty” lub „synek mamy”. Nikt nie traktuje go poważnie, jest to jego pewien dramat, gdyż sam w swoim zachowaniu zatracą granicę między tym co jest na poważnie, a co na żarty. Dziecko takie robi dobrą minę do złej gry, a w swym wnętrzu czuje się przestraszone, niepewne, osamotnione, pełne lęku.
- typ „dziecka we mgle – aniołka” – często najmłodsze dziecko w rodzinie, jego rola sprowadza się do tego, iż jest ono niewidzialne, właściwie go nie ma. Jest ono na zewnątrz nieśmiałe, trzyma się zawsze na uboczu, zamknięte w sobie, bierne, wycofane w świat swoich fantazji, marzeń, gdzie wszystko jest doskonale i bezpieczne. Wewnątrz czuje się bardzo samotne, pokrzywdzone, nic nie wart. Zazwyczaj dziecko takie nie sprawia problemów wychowawczych. Ceną jaką za to płaci jest brak umiejętności społecznych i nawiązywania kontaktów, współżycia z innymi ludźmi, w dorosłym życiu szuka ucieczki od trudnych sytuacji.
- typ „kozła ofiarnego” – to dziecko szczególnie narażone na niszczącą grę „to przez ciebie” i odpowiadające na to niepokornym buntem, który prowadzi w stronę marginesu społecznego. Jest to częsty odbiorca agresji alkoholowej, upokorzeń. To zazwyczaj kiepski uczeń, wagarowicz, dziecko uciekające często z domu, tzw. „trudne dziecko”. Szuka aprobaty, oparcia w grupach rówieśniczych często nastawionych antyspołecznie. Dziecko to jest oschłe i ostre wobec bliskich, lubi być w centrum uwagi. Jest głównym kandydatem do wczesnego sięgnięcia po alkohol lub inne środki psychoaktywne.

² Marciniak Ireneusz. 2007. Alkoholizm i przemoc w rodzinie jako czynniki negatywnie wpływające na jej prawidłowe funkcjonowanie, dostępny: <http://psychotekst.com/artykuly.php?nr=151>

Reakcje otoczenia na występowanie przemocy w rodzinie

W rozmowie z respondentami została także poruszona kwestia tego, jak najbliższe otoczenie ofiar i sprawców reaguje na występowanie przemocy. Odpowiedzi badanych nie pozwalają wskazać na jeden, dominujący typ reakcji, niemniej jednak te najczęściej występujące można usytuować na pewnym kontinuum, gdzie pierwszym punktem będzie **typ reakcji odpowiadający postawie wyrażającej się w stwierdzeniu „to nie moja sprawa”**. Osobom, które reagują w ten sposób towarzyszy przekonanie, że najlepiej jest się nie wtrącać, na pytanie o występowanie przemocy (np. u sąsiadów) twierdzą, że o niczym nie wiedzą, nie chcą w ogóle mówić na ten temat. Takie postępowanie swoje źródło może mieć w rzeczywistym braku wiedzy odnośnie występowania przemocy w otoczeniu, zwłaszcza, jeżeli jest to przemoc psychiczna.

Najczęściej jednak reakcje typu „to nie moja sprawa” wypływają z niechęci do mieszania się w cudze życie, z bagatelizowania tego, co dzieje się u sąsiadów za ścianą, także z braku empatii. Świadkowie przemocy wychodzą z założenia, że skoro sama ofiara nie zgłasza przemocy, to dlaczego oni mieliby to robić. Pokutuje pogląd, że tego, co dzieje się w rodzinie nie wyciąga się na zewnątrz. Respondenci mówili też o tym, że świadkowie przemocy często obawiają się kłopotliwego składania zeznań w sądzie oraz tego, że sprawca przemocy dowie się, kto złożył zawiadomienie i będzie później mścił się na tej osobie.

Występująca u świadków przemocy obawa o bezpieczeństwo swoje i rodziny jest poważną trudnością w postępowaniu procesowym wobec sprawcy przemocy. **Świadkowie często wycofują się ze składanych zeznań, co utrudnia zebranie dowodów i ukaranie sprawcy.**

Według respondentów, w porównaniu z latami ubiegłymi, coraz częściej jednak zdarza się, że ktoś z otoczenia ofiary i sprawcy zgłosi występowanie tej przemocy, choćby poprzez anonimowy telefon, który jest najpopularniejszą formą interweniowania. Społeczeństwo ma większą niż kiedyś świadomość odnośnie tego, czym jest przemoc, dlatego też poczucie obowiązku reagowania na sytuacji występowania przemocy jest silniejsze. Bardzo istotny jest fakt, że **do zgłoszenia przemocy przez świadków częściej dochodzi wtedy, kiedy przemoc dotyka dzieci**. Płacz dziecka i świadomość, że dzieje mu się krzywda działają dużo bardziej motywująco niż przemoc stosowana przez osobę dorosłą wobec osoby dorosłej.

Poza anonimowymi telefonami zdarzają się też **reakcje polegające na udzieleniu ofierze pomocy otwartej pomocy**, np. w postaci schronienia w czasie awantury, wsparcia psychicznego, czy zaprowadzenia do miejsca, gdzie udzielana jest pomoc:

Respondenci mówili też o pewnej zależności występującej pomiędzy faktem pojawienia się reakcji na przemoc a rodzajem środowiska, w jakim do tej przemocy dochodzi. **W środowiskach, w których przemoc występuje często, w dużym nasileniu, jest rozpowszechniona, przekazywana z pokolenia na pokolenie, istnieje dużo większe przyzwolenie na zachowania przemocowe, a co za tym idzie, uznanie ich za coś normalnego, nie wymagającego interwencji.**

Istotną rolę w wystąpieniu reakcji na przemoc, bądź jej braku, odgrywa rodzaj reakcji zwrotnej, czyli to, z jakim zachowaniem ze strony ofiary spotka się osoba zgłaszająca przemoc. Jeżeli będzie czuła, że to, co robi jest ważne, potrzebne i niesie dla ofiary pozytywne konsekwencje, wtedy na pewno umocni się w przekonaniu, że jej zachowanie jest słuszne. Natomiast w sytuacji, gdy chęć pomocy, zgłoszenie występowania przemocy spotka się z niechęcią ze strony ofiary i jej rodziny, następnym razem osoba, która zgłosiła przemoc lub starała się pomóc w inny sposób, będzie miała wątpliwości co do słuszności własnego postępowania.

Oddzielną kwestią jest reagowanie na przemoc seksualną, zwłaszcza w stosunku do dzieci. W tym wypadku osoby, które mają podejrzenia odnośnie występowania tego typu przemocy, boją się zgłosić ten fakt, aby przypadkiem nie uwiłkłać się w bezpodstawne oskarżenie.

W opinii respondentów występowanie przemocy w rodzinie niewątpliwie wzbudza niepokój w jej otoczeniu, często jednak brak jest z jego strony wystarczających zachowań opiekuńczych, które pomogłyby ochronić potencjalną ofiarę. Ludzie nie do końca rozumieją zjawisko przemocy, łatwiej jest im minimalizować pojawiającą się przemoc, udawać, że nie dostrzegają pewnych symptomów tego zjawiska. Postawa wycofania, łatwiejsza do przyjęcia przez świadków, powoli zaczyna jednak ewoluować w stronę coraz częstszych, choćby anonimowych, interwencji u odpowiednich służb.

Konsekwencje przemocy

Jedną z kwestii poruszanych w trakcie wywiadów z osobami zajmującymi się zawodowo przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie było zagadnienie konsekwencji, jakie niesie ze sobą zjawisko przemocy w rodzinie dla wszystkich uczestników tego procesu. Poproszono też badanych o próbę określenia szerszych, społecznych skutków zjawiska przemocy.

Wśród konsekwencji przemocy doświadczanych przez ofiarę wymienia się w pierwszej kolejności skutki zdrowotne wywoływane przez działania sprawcy, ale również będące konsekwencją pozostawiania ofiary w ciągłym poczuciu strachu i zagrożenia: **problemy emocjonalne, depresję, choroby psychiczne, nerwice, psychozy, zaburzenia autodestrukcyjne, myśli samobójcze, objawy psychosomatyczne, uszkodzenia ciała, trwałe okaleczenia, w skrajnych przypadkach śmierć.** Zmiany na poziomie tożsamości, czy kształtowanie się zaburzonej tożsamości, niewykształcenie się umiejętności społecznych u dzieci: niska samoocena, tworzenie systemu zaprzeczeń i iluzji, wyobcowanie, zaburzenia relacji z otoczeniem społecznym (rodziną, środowiskiem pracy, środowiskiem rówieśniczym), obniżony próg wyzwalania agresji w sytuacjach społecznych, utrata poczucia sprawstwa, niezdolność podejmowania decyzji, utrata możliwości reprezentowania siebie, utrata autorytetu u własnych dzieci.

Kolejne konsekwencje to obniżenie jakości egzystencji, pogorszenie warunków bytowych: konieczność opuszczenia miejsca zamieszkania, utrata dochodów na utrzymanie siebie i dzieci, podczas gdy obowiązek opieki nad dziećmi często spada na stronę poszkodowaną, długotrwałe procedury związane z podziałem majątku, problemy z odnalezieniem się na rynku pracy, ze znalezieniem nowej pracy w związku z koniecznością zmiany miejsca zamieszkania.

Badani wskazywali także na zagrożenie polegające na tym, że jeśli przemoc w miarę szybko się nie przerwie, **ofiara długo funkcjonująca w warunkach przemocowych, w atmosferze agresji oraz zagrożenia, uczy się tego rodzaju zachowań i często sama staje się sprawcą.** Specjalistom znane są przypadki, kiedy kobieta doświadczająca przemocy ze strony partnera staje się sprawcą przemocy wobec własnych dzieci lub osoba, która w dzieciństwie doznawała przemocy odtwarza zachowania przemocowe we własnej rodzinie.

Inne wymieniane **następstwa stosowania przemocy domowej to wyuczona bezradność** rozumiana jako utrwalone przekonanie o braku związku przyczynowego pomiędzy własnym działaniem, a jego konsekwencjami **oraz wiktymizacja** – proces stawania się ofiarą, czyli doznanie krzywd i szkód w wyniku jakiegoś zdarzenia, a także działania prowadzące do tego, że dana osoba staje się ofiarą przemocy.

W przypadku odpowiedzi na pytanie o następstwa przemocy badani skłonni byli koncentrować się na konsekwencjach, jakie ponoszą ofiary przemocy. Zdecydowana większość odpowiedzi dotyczyła wpływu przemocy na ofiarę i szerzej na dezintegrację funkcji rodziny. Rzadziej badani odnosili się również do tego, jakie implikacje niesie stosowanie przemocy przez sprawcę dla niego samego. Odpowiedzi badanych oscylowały wokół bezpośrednich następstw zachowań agresywnych, jak poczucie władzy, sprawstwa, ale także takich skutków jak utrata umiejętności komunikowania się, poczucie winy, czy poczucie krzywdy w momencie interwencji instytucji.

W tym miejscu wymienia się również **szereg konsekwencji, które wynikają z przepisów prawa**, jak: kontakt z policją, przesłuchanie, wyrok skazujący, izolacja, ograniczenie lub odebranie praw rodzicielskich, rozpad rodziny, separacja, rozwód, nadzór kuratora, wnioski o leczenie do GKRPA, zobowiązanie do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych, eksmisja z mieszkania. Co również wydaje się znamienne, zwłaszcza w połączeniu z niską ilością wskazań dotyczących konsekwencji ponoszonych przez sprawców, badani podtrzymują, iż konsekwencje przewidziane przez wymiar sprawiedliwości wciąż są zbyt rzadko wykorzystywane i nie spełniają swojej podstawowej funkcji, jaką jest poczucie nieuchronności kary, tym samym pozwalają sprawcy czuć się bezkarnym.

Respondenci zostali również zapytani o koszty społeczne związane z występowaniem zjawiska przemocy w rodzinie. Badani przedstawili całe spektrum zagrożeń, które niesie dla społeczeństwa przemoc domowa. Wśród opisywanych niebezpieczeństw znajdują się zarówno te dotyczące skali mikro, czyli rodziny, w której dochodzi do przemocy i jej najbliższego otoczenia, jak i skali makro, czyli ogółu społeczeństwa, które ponosi koszty utrzymywania systemu pomocy ofiarom i systemu penitencjarnego odpowiedzialnego za izolację i resocjalizację sprawców.

Wskazania dotyczące destrukcyjnego wpływu przemocy na rodzinę dotyczą zwłaszcza tej funkcji rodziny, jaką jest **międzypokoleniowa transmisja wzorców zachowań**. Osoby poddawane przemocy w rodzinie, bądź będące świadkami przemocy uczą się zachowań przemocowych, a później może dochodzić do odtwarzania wyuczonych sposobów postępowania.

Respondenci podkreślali również, iż **konsekwencji przemocy można upatrywać w zjawisku przestępczości nieletnich**, coraz częstszych przejawach agresji, wandalizmu, demoralizacji wśród młodego pokolenia.

Koszty ponoszone przez ogół społeczeństwa odnoszą się zwłaszcza do angażowania środków finansowych w obszarze przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie, ale również wspominano w tym miejscu o destrukcyjnym wpływie przemocy na jakość kapitału ludzkiego. Osoby, które są uwikłane w krąg przemocy stają się mniej wydajnymi pracownikami, częściej chorują, korzystają ze świadczeń społecznych. Doświadczenie przemocy domowej powoduje, iż nie są oni w stanie w pełni wykorzystać swojego potencjału.

Zgłoszenie występowania przemocy

Przemoc w rodzinie może zgłosić każdy: osoba pokrzywdzona, inny członek rodziny, sąsiad, koledzanka z pracy, pracownik socjalny, kurator społeczny, pedagog szkolny, lekarz. Można to uczynić składając pisemne zawiadomienie do prokuratury właściwej dla miejsca popełnienia przestępstwa lub zgłaszając osobiście w jednostce policji. Zmiany w procedurze Niebieskie Karty umożliwiły wypełnianie Niebieskiej Karty, nie tylko policjantom i pracownikom socjalnym, ale również przedstawicielom gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, oświaty i ochrony zdrowia. Uzupełniona karta przekazywana jest do gminnego zespołu interdyscyplinarnego, który jest odpowiedzialny za koordynację pomocy udzielanej osobom doznającym przemocy.

Niebieska Karta to procedura opracowana przez Komendę Główną Policji przy współpracy z Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Procedura została wprowadzona pilotażowo w 1997 roku, a następnie została przyjęta powszechnie w 1998 roku. W pomocy społecznej do 30 kwietnia 2004 roku funkcjonowała na zasadzie dobrowolności. W ustawie o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 roku stosowanie Niebieskiej Karty zostało wpisane jako obowiązek dla pracowników socjalnych. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 w sprawie procedury Niebieskiej Karty oraz wzorów formularzy Niebieska Karta (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 w sprawie procedury Niebieskiej Karty oraz wzorów formularzy Niebieska Karta, Dz.U. 2011 Nr 209, poz. 1245) uszczegóławia procedurę pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie, określa zakres czynności od momentu zgłoszenia do zakończenia podejmowanych działań. W nowym formularzu znajdują się dodatkowo informacje dotyczące sytuacji osoby dotkniętej przemocą w rodzinie a także działań, do których realizacji zobowiązani są przedstawiciele służb realizujących procedurę.

Istotne jest to, że podejmowanie interwencji wobec rodziny dotkniętej przemocą, które odbywały się według procedury Niebieskiej Karty nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie. Zatem również wszczęcie i realizacja procedury nie jest uzależnione od wyrażenia zgody przez osobę dotkniętą przemocą w rodzinie, co wydaje się istotne jeśli bierze się pod uwagę typowe dla ofiar zachowanie, częste w ich przypadku sytuacje wycofywania się z podejmowanych kroków wobec sprawcy przemocy.

Respondenci najczęściej wymieniaли pracowników socjalnych, kuratorów oraz policjantów jako osoby zgłaszające podejrzenie lub fakt występowania przemocy w rodzinie. Rzadziej takie informacje zgłaszają lekarze albo pedagodzy szkolni. Wśród dzieci w wieku szkolnym zdarzają się przypadki demaskowania zjawiska przemocy w rodzinie. Sygnałami stosowania przemocy fizycznej są ślady pobicia najczęściej zauważane na lekcji wychowania fizycznego, czy inne nieświadome zachowania bitych i poniżanych dzieci, które stają się powodem interwencji pedagogów.

Zdarza się i tak, że **przemoc zgłaszają dzieci** będące świadkami zachowań przemocowych w swoim domu. Niekiedy to nastolatki, w momencie spiętrzenia negatywnych emocji, przełamują się i korzystają ze wsparcia instytucji, zgłaszają problem (najczęściej policji) i stają się inicjatorami zmian.

Natomiast zdania na temat wrażliwości sąsiedzkiej są podzielone. Wypowiedzi respondentów wskazują na to, że brakuje powszechnej wiedzy dot. tego w jaki sposób postępować w sytuacji, kiedy jesteśmy świadkami przemocy. Obojętność otoczenia na stosowanie przemocy może być postrzegana jako ciche przyzwolenie na tego typu zachowanie.

Nie oznacza to, że otoczenie ofiar przemocy w ogóle nie reaguje. Należy zaznaczyć, że zauważa się coraz większą wrażliwość sąsiadów i otoczenia (koleżanki z pracy, znajomi) na sygnały płynące od rodziny doznającej przemocy. Respondenci wskazywali, iż zdarza się, że znajomi, czy członkowie dalszej rodziny zgłaszają odpowiednim służbom, najczęściej policji, o przemocę między małżonkami.

Pracownicy policji wskazują, że **najczęściej fakt występowania przemocy zgłaszają osoby pokrzywdzone.** Interwencje są zazwyczaj konsekwencją zgłoszenia przez ofiarę przypadku wystąpienia zachowań przemocowych w rodzinie.

Zdaniem respondentów **najczęściej przemoc w rodzinie jest zgłaszana przez kobiety**, będące ofiarami zachowań przemocowych. Ponadto pracownicy zajmujący się przeciwdziałaniem przemocy są świadomi tego, że „kluczem do sukcesu” jest kompleksowe wsparcie dla ofiar przemocy poprzez ścisłą współpracę odpowiednich służb.

W sytuacji, gdy ofiarą przemocy staje się mężczyzna, najczęstszą formą zgłoszenia, o ile w ogóle do niego dojdzie, jest rozmowa telefoniczna z pracownikami linii stworzonych w celu przeciwdziałania zjawisku przemocy. Mężczyźni czują w związku z tym wstyd i zmieszanie, które blokują ich przed osobistym zgłoszeniem faktu występowania przemocy, np. na komisariacie policji.

Moment przełomowy – co decyduje o zgłoszeniu występowania przemocy

Najczęściej wymienianym powodem, momentem przełomowym, w którym ofiara decyduje się zgłosić przemoc jest wystąpienie drastycznej sytuacji, eskalacja agresji, wyczerpanie cierpliwości. Niepokojące jest to, że zazwyczaj ofiara czeka do tzw. momentu „osiągnięcia dna”, którego poziom jest różny, zależny od indywidualnej oceny. Najczęściej akty przemocy pojawiające się w rodzinie nie są jednorazowe, jeśli już raz wystąpiła taka sytuacja, to istnieje bardzo duże prawdopodobieństwo utrwalenia się tego typu zachowań. Niestety, jak wynika z wypowiedzi respondentów, po pomoc zgłaszają się ofiary tkwiące w kręgu przemocy od wielu lat.

Według respondentów ofiary, w tym przypadku kobiety zgłaszające się po pomoc, można podzielić na dwie grupy. Pierwsza z nich to dojrzałe kobiety, których dzieci są dorosłe i usamodzielniają się. Dotychczas za wszelką cenę pragnęły wychowywać dzieci w pełnej rodzinie i przez wiele lat godziły się na okrutne traktowanie przez współmałżonka, nie zdając sobie sprawy z tego, że tak naprawdę wyrządzają szkodę swoim dzieciom, utrwalając w nich nieprawidłowe wzorce funkcjonowania w rodzinie. Kolejna grupa to kobiety wykształcone, a więc osiągające dochody, mające dostęp do informacji. Dzięki niezależności ekonomicznej oraz wzorom zachowań i wartościom zinternalizowanym w socjalizacji pierwotnej, a także dzięki wsparciu rodziny nie godzą się na takie traktowanie.

Analizując treść wywiadów można stwierdzić, że są przynajmniej dwa momenty przełomowe, w których ofiara decyduje się zgłosić przemoc. Pierwszy moment to sytuacja, w której agresja dotyka dzieci. Ofiara przemocy (najczęściej kobieta) jest w stanie znieść poniżenie póki sprawca skupia się tylko na niej. Natomiast, kiedy cierpi również jej dziecko, postanawia przerwać koszmar. Drugim momentem jest sytuacja, kiedy sprawca przemocy traci pracę, wówczas ze względu na brak czynnika ekonomicznego, który powodował uzależnienie ofiary od sprawcy, sytuacja przestaje być w jakikolwiek sposób korzystna. Ofiara decyduje się odejść.

Zauważono, że moment przełomowy może występować wtedy, gdy rodzic nie radzi sobie z zachowaniem własnego dziecka. W takich sytuacjach matki kontaktują się z psychologami w celu odpowiedniego zdiagnozowania dziecka. Po takiej wizycie okazuje się, że przyczyną występujących problemów wychowawczych jest sytuacja w domu rodzinnym. Dopiero rozmowa ze specjalistą pozwala w niektórych przypadkach uświadomić sobie, iż w rodzinie występuje zjawisko przemocy i wpływa to na zaburzenie funkcjonowania dziecka. W wyniku tego odkrycia podejmowana jest zazwyczaj decyzja o konieczności działań w kierunku wyjścia z kręgu przemocy, dla dobra dzieci.

Respondenci wspominali również o wpływie środków masowego przekazu na podjęcie kroków do uwolnienia się z rąk oprawcy. Szczególną rolę odgrywa Internet, jak również kampanie społeczne mające na celu przeciwdziałanie przemocy.

Reakcje na fakt zgłoszenia przemocy

Zaskakujące jest, że **osoba doświadczająca przemocy, po zgłoszeniu tego faktu nie zawsze znajduje wsparcie w rodzinie, a czasem nawet jest przez nią wręcz potępiana**. Przemoc w rodzinie nie traktowana jest przez jej członków jako coś wstydliwego, problem, który nie powinien wyjść poza mury domu rodzinnego. Takie nastawienie najbardziej uderza w ofiarę przemocy, która decydując się zgłosić po pomoc, traktowana jest jak przysłowiowa „czarna owca”, która donosi na swoje- go współmałżonka i obarczana jest winą za ewentualny rozpad rodziny.

Gdy nie występuje ostra przemoc fizyczna z łatwymi do zauważenia symptomami w postaci śladów na ciele trudniej jest ofierze znaleźć wsparcie wśród najbliższych. Czasem sprawca przemocy tak manipuluje rodziną, że jest ona skłonna przyjąć jego stronę, a zachowanie ofiary potępić.

To, czy ofiara przemocy znajdzie w trudnej sytuacji wsparcie wśród najbliższych często zależy od tego, jaki wzór relacji obowiązywał w jej własnej rodzinie. Jeżeli też dochodziło tam do aktów przemocy, trudniej będzie ofierze pozyskać zrozumienie dla własnej decyzji zgłoszenia przemocy. Często matki ofiar przemocy potępiają dokonywane przez nie próby przerwania cyklu przemocy, argumentując swoje stanowisko funkcjonującymi w świadomości społecznej stereotypami, np. „ja wytrzymałam, ty też wytrzymasz”.

Przekonanie, że przemoc w rodzinie to wstyd jest kolejnym powodem, dla którego rodzina ofiary nie pozwala jej na zgłoszenie przemocy, czy walkę z nią. Nadal dość często funkcjonuje powiedzenie, że „brudy pierze się we własnym domu”. Jeżeli ofiara postanawia zerwać z takim podejściem, reszta rodziny stara się bagatelizować zaistniałe akty przemocy. Zdarza się, że dochodzi do odrzucenia, czy potępienia ofiary przez resztę rodziny, a nawet prób obarczenia jej winą za całą sytuację.

Oczywiście brak wsparcia ze strony najbliższych nie jest jedyną reakcją na występowanie przemocy. Respondenci mówili też o sytuacjach, w których ofiary przemocy w rodzinie mogą liczyć na taką pomoc. **Czasami nawet wbrew woli ofiary rodzina stara się wyrwać ją z kręgu przemocy za wszelką cenę.** Zdarzają się również sytuacje, w których rodzina ofiary zeznaje przeciwko sprawcy, a ofiara ostatecznie i tak staje po stronie małżonka, zaciemniając fakty i zmieniając zeznania.

Formy pomocy dla ofiar znane respondentom

Na pytanie dotyczące form pomocy kierowanych do ofiar przemocy w rodzinie respondenci udzielali raczej wyczerpujących odpowiedzi, co świadczy o ich świadomości w zakresie obowiązujących rozwiązań. Część rozmówców zwracała uwagę na to, że w ostatnich latach nastąpił rozwój dostępnych ofert wsparcia, zwłaszcza w obszarze psychologicznego i terapeutycznego oddziaływania. Najważniejszym czynnikiem gwarantującym skuteczność terapii jest silna motywacja ofiary przemocy do zmiany swojego życia.

Respondenci najczęściej wymieniali poniższe formy pomocy dla ofiar przemocy:

■ pomoc z ośrodka pomocy społecznej

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej obejmuje swoim zakresem również obowiązek udzielania pomocy osobom doznającym przemocy w rodzinie. Ośrodek pomocy społecznej jest instytucją wspomagającą realizację tego rodzaju działalności w gminie. Na podstawie art. 7 pkt. 7 ustawy przemoc domowa jest jednym z powodów udzielania pomocy społecznej (w zależności od potrzeb osób z rodzin przemocowych). Do obowiązków pracownika socjalnego należy przeprowadzenie wywiadu oraz wypełnienie formularza Niebieskiej Karty. Ponadto dokonuje on oceny sytuacji rodziny w związku z przemocą pod kątem najpilniejszych potrzeb i zasobów tej rodziny. Następnie ustalany zostaje plan działania pracownika socjalnego na rzecz danej rodziny.

■ działania policji – procedura Niebieska Karta

W rodzinach, w których dochodzi do przemocy domowej najczęściej pierwszą interwencję podejmuje policja. Do realizowanych działań w zakresie ochrony ofiar przed przemocą należą następujące czynności: interwencja, sporządzenie notatki urzędowej, zatrzymanie sprawców przemocy domowej stwarzających zagrożenie dla życia lub zdrowia ofiar, wszczęcie postępowania przygotowawczego przeciwko sprawcy przemocy w przypadku zgłoszenia lub stwierdzenia popełnienia przestępstwa.

■ zespoły interdyscyplinarne

Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842) wprowadza wśród wielu zmian – jako nowe zadanie własne każdej gminy - obowiązek tworzenia zespołu interdyscyplinarnego. Zgodnie z ustawą zespół interdyscyplinarny stanowi element gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oparty na systemowej współpracy lokalnych instytucji, podmiotów i służb. W skład grupy roboczej wchodzi przedstawiciele: pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty, ochrony zdrowia, mogą także: kuratorzy, przedstawiciele innych podmiotów, specjaliści w dziedzinie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Do podstawowych zadań grupy roboczej należą: opracowanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach, monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemocy, dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów tych działań. Prace prowadzone są w zależności od potrzeb zgłaszanych przez zespół interdyscyplinarny lub wynikających z problemów wstępujących w indywidualnych przypadkach.

■ Niebieska linia

Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia jest placówką Instytutu Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Placówka ta od 1995 roku działa na zlecenie PARPA i jest finansowana ze środków Agencji. Pierwszym zadaniem pogotowia było prowadzenie ogólnopolskiego bezpłatnego telefonu interwencyjno-informacyjnego dla osób krzywdzonych przez najbliższych (obowiązujący od 2000 roku numer to 0801-1200-02, płatny pierwszy impuls). W miarę upływu czasu oferta Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia była poszerzana. Wynikało to z konieczności odpowiedzi na potrzeby dzwoniących do placówki klientów. Rolą pogotowia Niebieska Linia jest przyjęcie zgłoszenia od świadka lub osoby pokrzywdzonej i przekazanie informacji odpowiednim służbom.

■ Rzecznik Praw Ofiar

W biurze Rzecznika udzielana jest pomoc prawna i psychologiczna osobom pokrzywdzonym, rodzinom patologicznym, podejmowane są interwencje w instytucjach, z którymi muszą kontaktować się pokrzywdzeni, udzielana jest ochrona socjalna, upowszechniana jest Polska Karta Praw Ofiary.

■ hostele w ośrodkach i punktach interwencji kryzysowej

Pobyt w hostelu ma na celu interwencję kryzysową w formie zapewnienia ofierze przemocy schronienia i ochrony przed dalszym krzywdzeniem, m.in. poprzez przestrzeganie zakazu kontaktowania się sprawcy z osobą pokrzywdzoną. Długość pobytu w hostelu uzależniona jest od sytuacji, w jakiej znalazła się osoba doznająca przemocy. W tym czasie ofiara przemocy ma możliwość korzystania z profesjonalnej pomocy psychologicznej i prawnej. Wspólnie z pracownikami ośrodka opracowywany jest program naprawy sytuacji kryzysowej i wyjścia z kręgu przemocy. Osoba może również korzystać z różnych form pomocy w postaci terapii indywidualnej, czy też grupy wsparcia.

■ grupy wsparcia

Grupa wsparcia to forma wsparcia psychospołecznego, w której członkowie świadczą sobie różnego rodzaju pomoc, udzielają informacji, zazwyczaj nieprofesjonalnie. Członkowie grupy zrzeszają się zazwyczaj ze względu na jakąś wspólną, obciążającą psychicznie lub społecznie cechę (np. własna choroba psychiczna lub choroba występująca w najbliższej rodzinie, problem z uzależnieniem, zjawisko przemocy). Grupy mogą mieć charakter otwarty, jak i zamknięty. Pomoc może przyjmować formę dostarczania pożytecznych informacji, relacjonowania własnych doświadczeń związanych z danym problemem,

słuchania i akceptacji doświadczeń innych, empatycznego zrozumienia i nawiązania kontaktów społecznych z osobami o podobnych trudnościach. Ideę tworzenia grup wsparcia wykorzystano również w pomocy ofiarom przemocy wewnątrzrodzinnej. Przykładem mogą być grupy Al-Anon, które działają na podobnej zasadzie jak wspólnoty AA wykorzystując zasadę dwunastu kroków. Skupiają krewnych i przyjaciół alkoholików. Na spotkaniach (mityngach) członkowie rozwiązują swoje problemy dzieląc się doświadczeniem, siłą i nadzieją.

■ specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy

Tworzenie i prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie to zadanie z zakresu administracji rządowej realizowane przez powiat w ramach ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy. Ustawa określa standardy podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, które określono w trzech obszarach: interwencyjnym, potrzeb bytowych oraz terapeutyczno-wspomagającym.

■ schroniska dla matek z dziećmi

Kobiety będące ofiarami przemocy w rodzinie pozbawione wsparcia ze strony najbliższej rodziny, niejednokrotnie pozbawione dachu nad głową i środków do życia mogą uzyskać pomoc zgłaszając się do miejskich lub gminnych ośrodków pomocy społecznej, które kierują taką osobę do najbliższego schroniska dla samotnych matek. Placówka taka gwarantuje czasowe zakwaterowanie oraz utrzymanie, a opiekunowie społeczni pomogą znaleźć pracę, mieszkanie i miejsce w żłobku lub przedszkolu dla dziecka. Zapewniona zostaje również opieka medyczna i psychologiczno-pedagogiczna.

Respondenci wymienili również szereg innych form pomocy dla ofiar, należą do nich: działania gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, programy dla samotnych matek, które wyzwoliły się z rąk oprawcy i postanowiły samotnie wychowywać dziecko, projekty systemowe realizowane na rzecz ofiar przemocy w rodzinie. Na szczególną uwagę zasługuje **metoda interwencji w sytuacjach, kiedy dochodzi do przemocy, zwłaszcza wobec dzieci, nazywana Przyjaznym Patrolem**. Polega ona na ścisłej współpracy policjanta, lekarza, psychologa, terapeuty i pracownika socjalnego podczas nocnych interwencji w środowiskach, w których dochodzi do przemocy, bicia dzieci i nadużywania alkoholu. W tego typu akcjach nie chodzi o szukanowanie dysfunkcyjnych rodzin, lecz zapewnienie wsparcia na wszelkie możliwe sposoby. Specjaliści radzą, jak leczyć nałóg oraz jak powstrzymać agresję, a w groźnych przypadkach otaczają opieką dzieci. Tego rodzaju rozwiązanie stosowane jest na terenie Bydgoszczy.

Celem udzielania pomocy ofiarom przemocy jest zażegnanie agresji, uwolnienie ofiary spod wpływu oprawcy. Z wypowiedzi respondentów wynika, że **funkcjonują co najmniej dwa podejścia do pomagania ofiarom przemocy**. Pierwsze z nich to podejście kierujące się zasadą, że ofiarę przemocy należy wspierać, ale absolutnie nie wolno jej wyręczać w załatwianiu wszelkich spraw zmierzających do osiągnięcia określonego celu. Osoba zajmująca się zawodowo przeciwdziałaniem przemocy powinna pełnić rolę tzw. „pomagacza” czyli wspierać, doradzać, podtrzymywać na duchu, chwalić. Natomiast część pracowników, zwłaszcza pracujących w strukturach ośrodków interwencji czy specjalistycznych ośrodków wsparcia, zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy „bierze na siebie” większość spraw (pisanie pism, wizyta na policji, w sądzie itd.) wyręczając w ten sposób ofiarę. Może powodować to brak możliwości świadomego podejmowania decyzji i uczestniczenia w procesie przełamywania przemocy.

Propozycje rozwiązań służących ofiarom przemocy

Zdaniem grupy respondentów formy pomocy świadczone rodzinie, w której występuje zjawisko przemocy są ograniczone i sprowadzają się właściwie jedynie do stosowania procedury Niebieskiej Karty.

W opinii niektórych rozmówców pole instytucjonalnej pomocy i wsparcia jest zdecydowanie zbyt ograniczone. Warto byłoby przede wszystkim rozszerzyć zakres monitorowania środowisk, w których potencjalnie może dochodzić do przemocy. Temu celowi służyłaby **obserwacja rodzin szczególnego ryzyka** m.in. rodzin z problemem alkoholowym, z dzieckiem upośledzonym i niepełnosprawnym, z osobą starszą cierpiącą na choroby wieku starczego m.in. demencję, będące w trudnej sytuacji ekonomicznej pod kątem występowania przemocy. Oczywiście prowadzenie działań, które miałyby na względzie kontrolę sytuacji rodzinnej, powinno być uzupełniane zapewnieniem konkretnych form wsparcia.

Kolejny postulat dotyczył **wprowadzenia faktycznie działającej Niebieskiej Sieci jako centralnego systemu, który swym zasięgiem obejmowałby każdą gminę**. Rozwiązanie to wymaga dopracowania i finansowego wsparcia. To, w jaki sposób aktualnie funkcjonuje taka sieć jest jedynie prototypem rzeczywistego rozwiązania, które usatysfakcjonowałoby instytucje działające w obszarze przemocy oraz ich pracowników.

Respondenci przedstawiali cały katalog propozycji rozwiązań w zakresie wsparcia i pomocy, jakiego warto by wdrożyć lub zintensyfikować ich formę, by zwiększyć skuteczność przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie (wymieniano tu m.in. pomoc finansową, socjalną, możliwość korzystania z różnych grup wsparcia, z pomocy lekarskiej, psychiatrycznej).

Osoba, która doznaje przemocy potrzebuje zwłaszcza odpowiedniego i profesjonalnego wsparcia psychologa. Nie każdy specjalista w tym zakresie ma odpowiednie przygotowanie do pracy z ofiarą, gdyż wymaga to dużej wiedzy i doświadczenia. **Podkreślano fakt zbyt ograniczonej liczby profesjonalistów, braki w infrastrukturze w obszarze przeciwdziałania przemocy**. Skala oferty nieodpłatnego wsparcia psychologicznego jest zdecydowanie zbyt niska w porównaniu do potrzeb, zwłaszcza możliwość podjęcia długoterminowej psychoterapii jest bardzo ograniczona, właściwie w formie nieodpłatnej niedostępna. Podawano przykłady, m.in. szczególnych trudności w uzyskaniu bezpłatnej pomocy psychologa w przypadku ofiar przestępstw seksualnych.

W trakcie wywiadów wskazywano między innymi na kwestie związane z częstym zjawiskiem wycofywania się ofiary z działań procesowych względem sprawcy. Często zdarza się tak, iż po uruchomieniu procedury związanej ze sprawą o stosowanie przemocy, osoba wnosząca oskarżenie rezygnuje z kontynuacji kroków prawnych. Zdaniem respondentów może to być również spowodowane brakiem odpowiedniego wsparcia, które właśnie na etapie postępowania dowodowego jest szczególnie potrzebne i to we wzmoczonej formie.

Poza wsparciem psychologa **bardzo istotne jest zapewnienie pomocy prawnej**, m.in. w napisaniu pozwu procesowego, czy dostarczeniu wiedzy o różnych prawnych rozwiązaniach. W ocenie respondentów skala udzielanego w tym zakresie wsparcia jest niewystarczająca.

Wśród przedstawianych propozycji pojawiały się **opinie o potrzebie dokształcania specjalistów z różnych dziedzin (psychologii, prawa, pedagogiki), dostarczenia im wiedzy z obszaru przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie, tak aby mogli służyć bardziej kompleksową pomocą**. Psycholodzy, terapeuci, pedagodzy powinni potrafić udzielić chociaż podstawowych informacji o funkcjonujących rozwiązaniach prawnych. Natomiast prawnicy, policjanci, kuratorzy powinni dysponować odpowiednim zakresem wiedzy psychologicznej o naturze tego zjawiska, co korzystnie wpłynie na jakość ich pracy z osobami doświadczającymi i stosującymi przemoc.

Zapewnieniu kompleksowego wsparcia służyłoby **stworzenie sieci punktów konsultacyjnych**, w których osoba doznająca przemocy uzyskuje profesjonalną pomoc ze strony różnych specjalistów. Zwracano uwagę również na fakt efektywnego oddziaływania grup samopomocowych.

Zarówno podejmowane działania terapeutyczne, jak i inne inicjatywy na rzecz ofiar przemocy powinny dążyć w kierunku wzrostu świadomości, co do praw i dostępnych form pomocy. Należy

przede wszystkim informować, dostarczać wiedzę i towarzyszyć osobie, która z własnej inicjatywy i dzięki podejmowanej samodzielnie aktywności będzie chciała wyjść z kręgu przemocy.

Zdaniem osób pracujących na rzecz przeciwdziałania przemocy kolejnym rozwiązaniem, które warto by wdrożyć by poprawić system wsparcia dla ofiar, jest **ułatwienie dostępu do obdukcji przez zwiększenie liczby miejsc, gdzie ją się przeprowadza**.

Poruszona została również bardzo istotna kwestia związana z brakiem wystarczającej liczby osób pracujących w obszarze przeciwdziałania przemocy wyspecjalizowanych w pomocy ofiarom przemocy seksualnej, zwłaszcza dzieciom doświadczającym molestowania. W naszym regionie nie ma systemu, który gwarantowałby odpowiednie zaplecze kadrowe, jak i techniczne, lokalowe potrzebne do sprawnej pomocy w trudnych przypadkach.

Wśród propozycji rozwiązań, które wpłynęłyby na polepszenie sytuacji i zwiększenie szans na skuteczne wyjście z kręgu przemocy, często pojawiającą się kwestią było **tworzenie możliwości zabezpieczenia lokalu mieszkalnego**. W przypadku, gdy sprawca pozostaje w mieszkaniu, nie jest egzekwowany nakaz izolacji, wówczas nie ma do zaoferowania wsparcia, które w pełni chroniłoby ofiarę i wprowadzało faktyczną zmianę w jej kryzysowej sytuacji. Taka rzeczywistość powoduje, iż osoba doznająca przemocy rezygnuje z działania na rzecz zgłoszenia sprawy organom ścigania. Konieczność dalszego wspólnego mieszkania wraz ze sprawcą zniechęca do podjęcia tego kroku i skazuje na dalszą egzystencję w kręgu przemocy.

W opinii osób pracujących ze zjawiskiem przemocy, głównymi powodami pozostawania w kręgu przemocy jest fakt braku miejsca zamieszkania i pracy. **W województwie kujawsko-pomorskim zbyt mało jest hosteli, które pozwalają na schronienie w sytuacji interwencji kryzysowej**. Nie ma jednak zgodności co do idei, dla kogo tego typu wsparcie powinno być świadczone (część respondentów uważa, iż takie hostele powinno się tworzyć dla sprawców przemocy).

Trudna jest również sytuacja już po opuszczeniu hostelu, gdyż **brakuje odpowiedniego zaplecza lokalowego w formie mieszkań chronionych**, które byłyby najlepszym rozwiązaniem do czasu całkowitego usamodzielnienia się osoby, która wyszła z kręgu przemocy.

Respondenci rozmawiając na temat propozycji rozwiązań na rzecz ofiar, przedstawiali również formy działań już realizowanych, które jednak nie wszędzie są wdrożone, nie zawsze są realizowane w odpowiednim do potrzeb zakresie. Między innymi **podkreślano, iż warto rozpowszechniać w regionie Przyjazne Patrole, organizować grupy wsparcia dla osób doznających przemocy, tworzyć ośrodki interwencji kryzysowej, gdyż ich liczba nie jest wystarczająca**.

Podkreślano zwłaszcza potrzebę funkcjonowania placówek całodobowych, tak, aby szczególnie osób po raz pierwszy zgłaszających się po pomoc nie odsyłać i przyjąć zawsze, gdy pojawi się taka potrzeba.

Wśród dodatkowych propozycji pojawiły się **oferty związane z wyposażeniem kobiet w niezbędne umiejętności dotyczące samoobrony, jak również umiejętność organizowania sobie czasu wolnego spędzanego w innym niż domowe, przyjaznym środowisku**.

Działania wobec sprawców

Za organizację wsparcia dla sprawców przemocy odpowiedzialne są powiaty. Obowiązek ten jest wypełniany przez samorządy poprzez prowadzenie programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy. **Wśród badanych dominuje przekonanie, że instytucji zajmujących się terapią sprawców jest wciąż zbyt mało**. Dopatrują się wielu przyczyn takiego stanu rzeczy. Z jednej strony podaje się argumenty, iż aby terapia była skuteczna musi ona wynikać z motywacji osoby jej poddawanej. Z drugiej jednak strony, liczne opinie potwierdzają, iż często realizowanych progra-

mów korekcyjno-edukacyjnych nie udało się przeprowadzić lub nie były podejmowane kolejne ich edycje, ponieważ uczestnicy nie byli wystarczająco zmotywowani do regularnego uczestnictwa, czy w ogóle trudno było pozyskać chętnych do podjęcia terapii (uczestnictwo w programie korekcyjno-edukacyjnym może być wynikiem skierowania GKRPA, skierowania sądu, kontraktu socjalnego czy własnej inicjatywy).

Cennym spostrzeżeniem wydaje się opinia respondenta, iż **efektywność takich programów terapeutycznych w dużej mierze zależy od poziomu profesjonalizmu kadry** i, co się poniekąd z tym wiąże, całego systemu kształcenia i przygotowania takich osób. Zauważa się, że proces profesjonalizacji kadry terapeutów rozciąga się w czasie, ponieważ warunkowany jest on wykreowaniem się zapotrzebowania na tego rodzaju specjalistów. Jednak pojawiają się również głosy, iż funkcjonują w środowisku osoby posiadające kwalifikacje do prowadzenia takich programów, a ich potencjał nie jest wykorzystywany ze względu na brak środków finansowych na organizację zajęć.

Jednym z popularnych modeli pracy ze sprawcami przemocy domowej, wykorzystywanych podczas pracy w ramach programów korekcyjno-edukacyjnych, jest metoda Duluth. W tym modelu przemoc jest rozumiana przede wszystkim jako specyficzny aspekt relacji pomiędzy kobietami i mężczyznami, dotyczący dążenia do władzy, dominacji i kontroli. Mężczyźni w tych programach są edukowani na temat równości płci i praw kobiet. Są konfrontowani z ich osobistymi tendencjami do korzystania ze stereotypów promujących męską dominację oraz uczą się sprawowania skutecznej kontroli nad zachowaniem przemocowym wobec partnerek. Program prowadzony jest przez dwie osoby – kobietę i mężczyznę. Relacja pomiędzy osobami prowadzącymi staje się w ten sposób modelem komunikacji partnerskiej dla uczestników programów. Obecność kobiety i mężczyzny staje się dodatkowo czynnikiem konfrontującym, ważnym w procesie zmiany zachowania.

Wśród metod oddziaływania na sprawców przemocy czołową rolę odgrywają działania interwencyjne realizowane przez funkcjonariuszy policji. Respondenci zwracali uwagę zwłaszcza na to, jak istotne znaczenie w procesie przeciwdziałania przemocy domowej może mieć podejście tych służb, które często jako pierwsze interweniują wobec stosowania przemocy. Badani policjanci podkreślali swoją rolę w procesie uświadamiania sprawcy, iż jego postępowanie jest nie tylko nieakceptowalne społecznie, ale również podlega penalizacji. Jeden z badanych zauważa ponadto, jak istotne jest to, aby funkcjonariusz policji, który wykonuje swoje obowiązki z pozycji przewagi siły sam nie odtwarzał mechanizmów właściwych dla przemocy domowej, ponieważ takie zachowanie może jedynie utwierdzić w sprawcy przekonanie, że taka jest kolej rzeczy. Ponieważ wobec niego policjant występujący z pozycji siły mógł zastosować przemoc, on jako osoba, którego pozycja w rodzinie jest najwyższa, może stosować przemoc wobec rodziny.

Ze względu na fakt, iż przemoc domowa często idzie w parze z nadużywaniem alkoholu system wsparcia dla osób uzależnionych od alkoholu przewiduje rozwiązania, które mogą być wykorzystywane w procesie zwalczania zjawiska przemocy w rodzinie. Osoba nadużywająca alkoholu może skorzystać z terapii uzależnień, pomocy psychologicznej, grup wsparcia oferowanych przez placówki leczenia odwykowego, może zostać skierowana na leczenie na skutek postępowania przed gminną komisją rozwiązywania problemów alkoholowych, w ostateczności może też zostać zobowiązana przez sąd do podjęcia leczenia. Respondenci wskazywali również na narzędzie służące obligowaniu do udziału w terapii, którym jest kontrakt socjalny zawierany z rodziną przez pracownika socjalnego. Niekiedy podjęcie takich kroków, skonfrontowanie sprawcy przemocy ze środowiskiem zewnętrznym, może przynieść pozytywny efekt w postaci zaprzestania stosowania przez niego przemocy.

Jeśli wspomniane działania nie przynoszą oczekiwanego skutku, właściwą ścieżką postępowania jest zawiadomienie prokuratury o popełnieniu przestępstwa i wszczęcie postępowania

sądowego. Sąd w takich przypadkach ma do dyspozycji cały wachlarz sankcji, które może zastosować wobec osoby oskarżonej o znęcanie się nad rodziną, od nadzoru policyjnego, nakazu eksmisji dla sprawcy przemocy, zakazu zbliżania się do ofiary, poprzez nadzór kuratorski, aż po pozbawienie wolności. Respondenci pokładają duże nadzieje w skuteczności rozwiązań, które przyniosła nowelizacja ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z sierpnia 2010 roku. Jednak pojawiają się też głosy, iż aby nowe rozwiązania prawne były skutecznie stosowane niezbędna jest edukacja przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości w obszarze specyfiki zjawiska przemocy w rodzinie.

Badani mają mieszane doświadczenia jeśli chodzi o skuteczność sądów w nakładaniu wymierzonych sankcji. **Wiele uwag krytycznych dotyczy skuteczności środka jakim jest nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,** który może zostać wydany na trzy miesiące, jeśli jednak nie ustanie przesłanka do jego zastosowania może zostać przedłużony o kolejne trzy miesiące.

Propozycje rozwiązań nakierowanych na sprawców przemocy

Wśród rozwiązań wprowadzanych na rzecz lepszego oddziaływania na sprawców przemocy wskazywano zwłaszcza na **konsekwentne stosowanie restrykcyjnych przepisów prawa,** tak aby nieuchronność kary i jej surowy charakter były czynnikiem odstraszającym i hamującym zachowania przemocowe.

Wielu z rozmówców szczególną uwagę zwracało na aspekt nieuchronności kary, gdyż w ich opinii nie ma nic gorszego i bardziej demoralizującego sprawcę jak poczucie bezkarności. Pokutuje tu także powszechny pogląd, iż kwestia przemocy w rodzinie jest sprawą o znikomej szkodliwości społecznej, rozgrywającą się w czterech ścianach w rodzinnym środowisku, przez co podchodzi się do niej z większym pobłażaniem i dystansem.

Respondenci zgłaszali **potrzebę kierowania i zobowiązywania przez sąd do podjęcia terapii w różnorodnych formach,** nie tylko udziału w programie korekcyjno-edukacyjnym, ale również innego rodzaju psychoedukacji grupowej (np. treningi umiejętności społecznych).

Podkreślano, iż **w skali naszego regionu nadal jest zbyt mało ośrodków, które podejmują się realizacji tego rodzaju programów.**

Respondenci różnili się pod względem oceny aspektu dobrowolności podejmowania terapii, jako niezbędnego czynnika gwarantującego jej efektywność. Część rozmówców była zwolennikami całkowitego zniesienia warunku wyrażenia zgody na udział w programach terapeutycznych, postulując o możliwość nałożenia obowiązku, który nie byłby w żaden sposób weryfikowany z wolą osoby zobowiązanej. Nawet tam, gdzie planowano realizację programu korekcyjno-edukacyjnego, ze względu na znikome dobrowolne zainteresowanie udziałem oraz brak praktyki sądowego kierowania, nie zawiązują się grupy i do spotkań nie dochodzi. Rozwiązaniem tej kwestii byłoby obligowanie sprawców przemocy do uczestnictwa poprzez wyroki sądowe, jednak wówczas weryfikacja realizacji postanowień sądu spoczywałaby na kuratorach sądowych.

Różnica zdań wśród respondentów dotyczyła tematu skuteczności programów prowadzonych w zakładach karnych. Część respondentów podkreślała, iż jest to tylko wybieg dla osób osadzonych w celu szybszego odbycia kary ze względu na udział w terapii. Różnica zdań odnosiła się do aspektu skuteczności działań terapeutycznych, które podejmowane są ze względu na zobowiązanie, albo z intencją skrócenia czasu ograniczenia wolności. Część rozmówców podkreślała, iż udział w programie nawet w takich okolicznościach jest lepszym rozwiązaniem, niż brak uczestnictwa w tego rodzaju zajęciach.

Poruszając wątek dostępnych programów realizowanych w zakładach penitencjarnych, wskazano również na bardzo **niepokojący fakt, związany z brakiem procedur i systemu terapii przestępców seksualnych.**

Proponowane rozwiązania dotyczyły również wprowadzenia praktyki tworzenia hosteli właśnie dla sprawców przemocy. Podkreślano, iż bezwzględnie powinno się izolować sprawcę od ofiary, ale należy zapewnić mu miejsce schronienia i program ukierunkowany na zmianę zachowań przemocowych.

Wśród działań podejmowanych w celu izolacji sprawcy respondenci podawali przykłady dobrych praktyk, rozwiązań, które są stosowane w innych krajach i przynoszą efekty. **W Polsce w zakresie izolacji ofiary od sprawcy brakuje nadal narzędzi, gdyż sama wprowadzona procedura jest trafna i słuszna, jednak z jej egzekwowaniem są nadal problemy.** Rozwiązanie wprowadzone m.in. w Niemczech, natychmiastowego oddzielenia sprawcy przemocy, który musi sobie sam zapewnić schronienie i jest bez względu na pogodę, porę roku natychmiastowo z mieszkania usuwany, działa profilaktycznie, wychowawczo i skutecznie.

Wyjście z kręgu przemocy

Respondenci pracujący na co dzień w obszarze przeciwdziałania przemocy, wspierający ofiary (pracownicy terapii uzależnień, pracownicy socjalni) uważają, że **realna szansa na wyjście z kręgu przemocy pojawia się wówczas, kiedy ofiara otrzymuje kompleksową pomoc, nie tylko bytową (zabezpieczenie noclegu, posiłku), ale również stałą opiekę specjalistów, którzy ułatwią przejście przez tą trudną drogę, pod warunkiem odizolowania sprawcy od ofiary.** Biorąc pod uwagę to, że najczęściej ofiarami przemocy stają się osoby słabe psychicznie, z niską samooceną, często niewykształcone, niezbędne jest udzielenie wsparcia obejmującego wiele aspektów: pomoc medyczną, poradnictwo prawne, psychologiczne, pomoc materialną. Powyższa grupa respondentów jest zdania, że przy tego rodzaju wsparciu dość spora część ofiar jest w stanie wyjść z kręgu przemocy.

W osiągnięciu celu, jakim jest wyjście z kręgu przemocy, bardzo ważna jest konsekwencja. To, że osoba zgłosiła się po pomoc nie gwarantuje sukcesu, choć niewątpliwie jest to milowy krok.

Respondenci zgodnie uważają, że **w celu wyjścia ofiary z kręgu przemocy konieczna jest bezwzględna izolacja sprawcy.** Interwencje policji, Niebieska Karta często nie są skutecznymi instrumentami dyscyplinowania sprawców przemocy, gdyż w ślad za nimi nie idą żadne konkretne restrykcje.

Na próby wyjścia z kręgu przemocy bardzo duży wpływ może mieć rodzina i otoczenie ofiary. Jak wynika z doświadczenia pracowników policji, niejednokrotnie rodzina działa demotywująco, kierując się obawą przed tym co powiedzą sąsiedzi, znajomi.

Respondenci jednomyślnie przyznają, że najczęstszą barierą są kwestie mieszkaniowe i ekonomiczne. **Niepewność co do dalszej sytuacji bytowej jest czynnikiem oddalającym ofiary od zmiany swojego życia.**

Warto również zwrócić uwagę na to, że **trudniej jest wyjść z kręgu przemocy kobietom, które wychowują więcej niż jedno dziecko.** Niewątpliwie związane jest to z koniecznością zabezpieczenia odpowiednich warunków bytowych dla większej rodziny.

Niepokojące jest to, że **wielu respondentów sądzi, że na 10 zgłoszonych przypadków przemocy jedna, dwie, najwyżej trzy osoby wychodzą z kręgu przemocy.** Jak zauważył respondent

będący członkiem zespołu interdyscyplinarnego, bardzo dużo zależy od tzw. „czynnika ludzkiego” w instytucjach pomocowych i splotu okoliczności.

Zdarzają się sytuacje, w których kobieta podejmuje skuteczne przeciwdziałanie zjawisku przemocy, m.in. zgłasza fakt występowania przemocy oraz zostają podjęte działania w celu odizolowania sprawcy. Wydaje się, że ofiara odzyskuje siłę, pewność siebie, powraca do normalnego życia i rozumie, że to co do tej pory miało miejsce jest złe i niewłaściwe. Jednak niestety osoby, które doświadczyły przemocy mają tendencję do odtwarzania takich sytuacji w przyszłości.

Prawo w praktyce i jego funkcjonalność

Wśród respondentów dominuje przekonanie, że obowiązujące przepisy prawa w kwestii przeciwdziałania przemocy w rodzinie są dobrze pomyślane, należy natomiast wprowadzić pewne zmiany w kwestii ich wykorzystywania oraz egzekwowania.

Wśród rozmówców wiele osób pozytywnie oceniało funkcjonowanie nowo powstałych zespołów interdyscyplinarnych (przepisy o powołaniu zespołów interdyscyplinarnych weszły w życie w 2010 roku). Spotkanie reprezentantów kilku dyscyplin powoduje, że wsparcie dla ofiar przemocy jest pełniejsze i skupione w jednym miejscu. Z kolei sprawca przemocy musi liczyć się z ingerencją liczniejszych służb. Sam fakt, że nad konkretnym przypadkiem, sprawą zaczyna pracować grupa specjalistów jest dla sprawcy przemocy sygnałem, ostrzeżeniem.

Choć wprowadzenie idei zespołów interdyscyplinarnych jest rozwiązaniem pożądanym, w opinii respondentów nie wszędzie udało się je powołać. Sytuacja taka dotyczy zwłaszcza małych gmin i często powodowana jest względami finansowymi. **W rozmowach wspominano, iż przepisy wymagają dookreślenia podstawowych zasad związanych z finansowaniem działalności zespołów interdyscyplinarnych** (Nowelizacja ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z czerwca 2010 r. nałożyła na gminy obowiązek tworzenia zespołów interdyscyplinarnych. Zgodnie z art. 9a tej ustawy, zespół interdyscyplinarny powołuje wójt). Dzieleno się przykładami, iż zdarza się, że nie zagwarantowano nawet środków finansowych w zakresie opłacenia dojazdów na spotkania. Rodzi to sytuację, w której członkowie zespołu docierają na zebranie zespołu na własny koszt. Takie techniczne kwestie powinny być ustalone i rozstrzygnięte na innych zasadach.

Jak wiele zagadnień także i zespoły interdyscyplinarne poza zwolennikami znajdują również przeciwników. Pojawiły się głosy poddające w wątpliwość zasadność takiego rozwiązania oraz wskazujące na problemy, jakie będzie niosło ze sobą wprowadzenie go w życie. Niepotrzebnie wydłuży to czas otrzymania pomocy dla ofiary, a ponadto, aby dobrze funkcjonować wymaga odpowiednich, kompetentnych ludzi, co niesie ze sobą konieczność poniesienia nakładów finansowych, których w gminach brakuje.

Ze wszystkich rozwiązań prawnych największe zastrzeżenia budzi wśród rozmówców możliwość izolacji sprawcy przemocy od ofiary, możliwość eksmisji. Zastosowanie przepisu umożliwiającego taką izolację spotyka się z pełnym poparciem – respondenci zauważają, jak wielka jest potrzeba izolowania sprawcy od ofiary, zapewnienia bezpieczeństwa ofierze, spokoju, wolności od przemocy, agresji. Dopiero wtedy ofiara może zacząć „żyć na nowo”. Niestety, choć istnieją prawne możliwości egzekwowania tego przepisu, nie zawsze się to dzieje. Sędziowie nie wydają tego typu orzeczeń, a nawet jeżeli po długim czasie zapadnie wyrok nakazujący izolację sprawcy przemocy od ofiary, jego wykonanie nie zawsze jest przestrzegane.

Respondentom znane są sytuacje (i to nie rzadkie), kiedy po orzeczonym rozwodzie małżeństwo, w którym stosowana była przemoc wobec kobiety, dalej wspólnie zamieszkuje, bowiem możliwości finansowe pokrzywdzonej nie pozwalają na oddzielne lokum.

Długi czas rozstrzygania spraw o przemoc to kolejna bolączka, która dotyka przede wszystkim ofiary, ale także osoby, które pracują w obszarze przeciwdziałania przemocy – budzi w nich bezsilność, frustrację, pozbawia chęci do dalszego działania. Długie procedury sądowe, które często kończą się umorzeniem lub wydaniem wyroku, który nie jest dotkliwy dla sprawcy przemocy sprawiają, że ofiara zaczyna wątpić w wymiar sprawiedliwości.

Umorzenie postępowania ze względu na brak dowodów, czy brak świadków, może wynikać zarówno z niechęci osób do składania zeznań (więcej na ten temat w rozdziale „Reakcje na fakt zgłoszenia przemocy”), ale także z błędów popełnionych przez instytucje odpowiedzialne za rozwiązywanie spraw przemocowych, czy z braku kompetencji osób mających pomagać ofiarom przemocy. Podkreślony został **specyficzny klimat mentalny polskiego społeczeństwa w kwestii znajomości prawa i zaufania do rozwiązań proponowanych w jego zapisach**.

Nieprzestrzeganie wyroków, niedopilnowanie sprawcy w wypełnianiu postanowień zawartych w orzeczeniu sądu powodowane jest też pewną niewydolnością systemu – brak miejsc, w których można odbyć program edukacyjno-korekcyjny, długi czas oczekiwania na terapię, np. dla alkoholików – wszystko to sprawia, że proces resocjalizacji sprawcy przemocy wydłuża się. Istnieją też rozwiązania prawne w zakresie możliwości podejmowania działań na etapie postępowania przygotowawczego, pozytywnie oceniane przez respondentów, które jednak nie są w ogóle wykorzystywane przez organy władzy sądowniczej. Problemów nastręcza również nierespektowany obowiązek zgłaszania przypadków podejrzenia stosowania przemocy przez poradnie psychologiczne, ośrodki zdrowia, szpitale, czy szkoły.

Respondenci wskazywali też na fakt, że w procesie wyzwalania się z przemocy ważna jest odpowiednia kolejność podejmowanych działań. Ofiara, aby podjąć kroki prawne, najpierw musi przygotować się do tego psychicznie, do końca uświadomić sobie sytuację, w jakiej się znalazła, trudności w dalszym działaniu oraz konsekwencje, jakie będzie ono ze sobą niesło.

Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie przybiera różne formy w różnych obszarach województwa. Choć przepisy powinny funkcjonować identycznie w całym województwie, nie dzieje się tak ze względu na możliwości instytucjonalne, infrastrukturalne, kadrowe oraz finansowe, jakimi dysponują poszczególne podmioty.

Współpraca instytucji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Współpraca między instytucjami jest bardzo ważnym czynnikiem decydującym o jakości wsparcia i pomocy świadczonej osobom, które zgłaszają się w sprawie występowania zjawiska przemocy w rodzinie.

Główny wątek poruszany przez respondentów dotyczył **kwestii uzależnienia jakości współdziałania z innymi instytucjami od postawy i nastawienia osób w nich pracujących**. Mając powyższe na względzie podkreślano, iż **ogromne znaczenie mają i przynoszą pozytywne efekty, wszelkie inicjatywy służące integracji** oraz nastawione na stworzenie możliwości zawiązywania relacji interpersonalnych wśród różnych grup zawodowych pracujących z rodziną na rzecz poprawy jej sytuacji i zahamowania zjawiska przemocy. Wskazywano, iż dzięki takim wzajemnym kontaktom współpraca jest sprawniejsza, zyskuje na tym klient zgłaszający się po pomoc, którego można odesłać do innego specjalisty, będącego osobą wartą polecenia ze względu na znajomość jej warsztatu pracy. Sprzyja to również wymianie informacji w sposób nieformalny, zyskując na czasie i omijając urzędowe drogi, które niekorzystnie wpływają na efektywność systemu wsparcia.

W ośrodkach miejskich, gdzie jest więcej instytucji o tym samym profilu działania, zdarza się niekiedy, iż współpraca nie jest możliwa ze względu na rywalizację o klienta. Wówczas placówki funkcjonują bardziej na zasadzie konkurencji, niż współdziałania. Tak, jak stwierdzono, iż jakość współpracy zależy indywidualnie od osób pracujących w danych instytucjach, ich stanowiska i postawy, tak również wpływać mogą na to prywatne animozje, które powstały na skutek jakiś doświadczeń i zdarzeń. **Niekiedy współpraca nie jest możliwa właśnie ze względu na własne uprzedzenia.** Cierpią na tym zwłaszcza klienci, próbujący dzięki instytucjonalnemu wsparciu przeciwdziałać zjawisku przemocy w ich rodzinach.

Przedstawiając argumenty wpływające na sprawną współpracę międzyinstytucjonalną w zakresie zjawiska przemocy zwracano uwagę, iż warto byłoby ugruntować ten aspekt odpowiednimi porozumieniami, które sankcjonowałyby system wzajemnego przekazywania sobie informacji.

Aspekt prawnych uwarunkowań związanych z możliwością przekazywania informacji pomiędzy instytucjami z zachowaniem obowiązujących przepisów jest bardzo istotną kwestią w odniesieniu do tematu współpracy. Bez sprawnego przepływu najważniejszych danych, bez swobody komunikacji pomiędzy służbami zaangażowanymi w zwalczanie przemocy w rodzinie, nierealne jest świadczenie skutecznej pomocy i wsparcia.

Z powstaniem zespołów interdyscyplinarnych wiązane są duże nadzieje. Ustawowe zapisy w tym zakresie wymusiły sytuację nawiązywania współpracy i wspólnego działania na rzecz wsparcia rodziny, w której stosowana jest przemoc. Współpraca w tym obszarze pracowników socjalnych, policjantów, kuratorów, pedagogów i psychologów stwarza warunki do kompleksowej i skutecznej pomocy oraz ułatwia samym służbom jak najefektywniejsze wykonywanie swoich zadań. Od lat jedną z podstawowych bolączek był ograniczony przepływ informacji (obecnie pojawiają się jednak również głosy narzekania na trudności w uzyskiwaniu informacji, których przekazywanie pomiędzy instytucjami nie odbywa się sprawnie i nie jest kompletne).

Respondenci prezentowali przykłady korzystnych zjawisk, które zaistniały wraz z działalnością zespołów interdyscyplinarnych w gminach. Stwierdzono już wymierne efekty związane z tą współpracą (np. nawiązanie współpracy ze służbą zdrowia zaowocowało większym zainteresowaniem wśród pracowników służby zdrowia w kwestii zjawiska przemocy w rodzinie).

Respondenci oceniali kwestię współdziałania z poszczególnymi służbami. **Najczęściej negatywnie wypowiadano się na temat współpracy z prokuraturą,** podając przykłady sytuacji potwierdzających różnego rodzaju trudności w tym zakresie. Wskazywano tu na brak porozumienia, współpracy, wzajemnego wsparcia pomiędzy osobami, które zajmują się pomocą, a osobami decydującymi – sądy, prokurator. Sporadycznie zdarzały się opinie pozytywne w tym obszarze.

Współpraca jest zawiązywana również pomiędzy realizatorami programów korekcyjno-edukacyjnych, a zakładami karnymi, w których organizowany jest cykl spotkań dla sprawców przemocy. Współdziałanie w tym zakresie zostało ocenione pozytywnie, wskazując na wspólne ukierunkowanie działań na obszar resocjalizacji.

Podzielone zdania występowały również w przypadku oceny współpracy z policją. Część respondentów narzekała na zbyt ograniczony zakres współdziałania, zwłaszcza w przypadku pracowników socjalnych prezentowano informacje o braku wsparcia dzielnicowych w sytuacji trudnych interwencji. Są jednak ośrodki, gdzie dzięki kilkuletniemu konsekwentnemu zaangażowaniu na rzecz wypracowania reguł współpracy, wspólne działanie służb policyjnych i pomocy społecznej przynosi rezultaty.

Wśród opinii krytycznych poruszony został temat funkcjonowania niektórych instytucji w oparciu o zasadę „psychologii”. Szczególnie w przypadku ośrodków pomocy społecznej jest to powszechna praktyka. Respondenci podkreślali, iż taka bezczynność ze strony instytucji i ocze-

kiwanie by ktoś inny ewentualnie zareagował może być i czasami okazuje się, że jest tragiczne w skutkach.

W celu ograniczenia tego negatywnego zjawiska **proponowano rozwiązania dotyczące przejrzystego podziału zadań i kompetencji**, tak aby w sposób konkretny wskazane było jakie działania należą do której instytucji.

Inicjatywą usprawniającą współpracę byłoby, zdaniem respondentów, **wprowadzenie jednolitych procedur w różnych instytucjach: szkołach, przedszkolach, ośrodkach zdrowia, ośrodkach pomocy społecznej i innych, które zawierałyby instrukcje, jak należy reagować w sytuacji podejrzenia przemocy** i jakie kroki przedsięwziąć, do której instytucji odesłać lub zgłosić przypadek i jaki jest kolejny etap postępowania.

Negatywnie oceniano brak ustalonej sieci współpracy, co prowadzi do obciążenia rodziny zwiłokrotnioną interwencją każdej z instytucji oddzielnie, narażenia jej członków na powtarzanie bardzo trudnych rozmów na temat charakterystyki zachowań przemocowych i uzyskania pomocy, która nie jest kompleksowa, lecz wyrывkowa, przez co mniej skuteczna.

Opowiadając o dobrych praktykach w zakresie współpracy respondenci prezentowali przykłady zarówno własnych doświadczeń, jak również prezentowali metody wdrażane w innych krajach, które wpływają na zwiększoną skuteczność współdziałania różnych instytucji. Jako przykład przytoczono ścisłą współpracę służb w Holandii.

Bariery w pracy z przemocą

Respondenci zostali poproszeni o wskazanie na jakie bariery napotykają w codziennej pracy w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Część z wymienionych barier zahacza o zagadnienia, które zostały przedstawione już wcześniej, część rzuca nowe światło na problem przemocy. Przejdźmy do prezentacji wymienianych barier.

Wśród wielu uregulowań prawnych i wypracowanych schematów postępowania zgodnych z zapisami ustawy i poszczególnymi rozporządzeniami zdarza się, że to właśnie postępowanie zgodne z kodeksem i wypełnianie przepisów jest rzeczą najważniejszą dla pracowników obszaru przeciwdziałania przemocy. Sama ofiara, jej trudna sytuacja schodzi wtedy na dalszy plan.

Brak współpracy odpowiednich służb i instytucji odpowiedzialnych za przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz niewykorzystywanie wszystkich dostępnych możliwości pomocy ofierze i sprawcy to kolejne kwestie, które utrudniają skuteczne przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Czasem te możliwości nie są wykorzystywane ze względu na brak kompetencji poszczególnych osób, czasem jest to zwyczajna beczynność, a czasem brak dobrej woli pracowników właściwych jednostek.

Dużym problemem dla efektywności działań pomocowych w opinii respondentów jest sama osoba ofiary. Jej kondycja psychiczna, zastraszenie, brak siły do działania często skutkują wycofywaniem się z podjętych już kroków mających pomóc jej wyjść z kręgu przemocy. Jak zostało już wcześniej powiedziane, przed podjęciem kroków prawnych należałoby przygotować ofiarę psychicznie do walki, jaką będzie musiała stoczyć ze swoim oprawcą. Jest to z pewnością ciężka, żmudna praca, jednak wydaje się, że bez odbudowy własnej osobowości oraz poczucia wartości ofiara ma dużo mniejsze szanse na wyrwanie się z sytuacji przemocowej. Oczywiście wahania ofiary wpisują się w fazy występowania przemocy – kiedy następuje faza miodowego miesiąca, sprawca przeprasza i przez jakiś okres czasu zachowuje się idealnie, łatwiej jest ofierze zaniechać rozpoczętych działań.

Poważną przeszkodą we właściwym wykonywaniu obowiązków, udzielaniu jak najpełniejszej pomocy przede wszystkim ofiarom, ale także i sprawcom przemocy, jest **brak wystarczającego zaplecza instytucjonalnego**. Respondenci mówili o tym, że często, choć chcieliby pomóc, nie mogą, gdyż trzeba się borykać z utrudnionym dostępem do pomocy w postaci: wsparcia psychologicznego, pomocy terapeuty, możliwości zatrzymania się w hostelu. Natychmiastowe działanie, kiedy ofiara przemocy zgłasza się po pomoc, jest konieczne dla powodzenia sprawy – nie można odmówić jej pomocy, trzeba zmobilizować wszystkie siły, aby wiedziała, że nie jest sama, że z tej trudnej sytuacji, w jakiej się znalazła, jest wyjście.

Wielu respondentów podkreślało, jak istotne w powodzeniu działań zmierzających do wyzwolenia się ofiary z kręgu przemocy jest zapewnienie jej bezpieczeństwa w postaci odizolowania sprawcy przemocy. Niestety brak możliwości dopełnienia tego założenia skutecznie utrudnia osiągnięcie sukcesu w zakresie przeciwdziałania przemocy i stanowi poważną barierę w codziennej pracy w tym obszarze.

Wszelkie stereotypy dotyczące przemocy, pewne schematy mentalne dotyczące życia w rodzinie, w których tkwi spora część społeczeństwa również stanowią barierę w pracy z przemocą. Niska świadomość i poziom wiedzy na temat przemocy nie sprzyjają podejmowaniu prób walki z sytuacją przemocową. Także pewien klimat społeczny, niechęć otoczenia do zgłaszania przemocy podając swoje dane personalne, uniemożliwia późniejsze znalezienie świadków na rozprawę sądową, a to z kolei przekłada się na umorzenie sprawy.

Respondenci wskazali też na wypalenie zawodowe, jako barierę w pracy z przemocą. Trudne zagadnienia, z którymi spotykają się na co dzień, nadmierne wymagania psychologiczne i emocjonalne, jakie stawia przed nimi codzienna praca mogą wywoływać uczucie pustki i odpływu sił.

Wśród respondentów pojawiła się także opinia, że konieczne są odpowiednie nakłady finansowe, aby móc właściwie przeciwdziałać przemocy w rodzinie, a niestety wysokość tych nakładów nie zawsze umożliwia prowadzenie takich działań w pełni. Zaznaczano także, że tego typu inwestycja z pewnością zwróci się w przyszłości.

Mechanizmy obronne w pracy z przemocą

Praca w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest zajęciem bardzo obciążającym psychicznie. Respondenci zostali zapytani o to, jak radzą sobie w trudnych przypadkach, czy wypracowali sobie jakieś mechanizmy obronne umożliwiające „oczyszczenie” psychiki z ciężaru, jaki niewątpliwie niosą ze sobą historie ofiar oraz sprawców przemocy. Z uzyskanych odpowiedzi rysuje się kilka metod, które umożliwiają skuteczną obronę przed zbytnim psychicznym obciążeniem oraz pozwalają na normalne funkcjonowanie poza pracą. Jednym ze sposobów jest **odbywanie superwizji oraz wsparcie płynące od osób również pracujących w obszarze przeciwdziałania przemocy**, ale na innej płaszczyźnie. Szerokie, interdyscyplinarne podejście do problemu, możliwość omówienia z kimś „przypadków”, którymi właśnie się zajmujemy pozwala zachować równowagę, spojrzeć na sprawę z boku, mniej emocjonalnie. Pozwala także na wypracowanie lepszych rozwiązań – czy to w trakcie superwizji, czy np. interdyscyplinarnych szkoleń doskonalących pracowników w ich zawodzie.

Gdy nie ma możliwości odbycia superwizji, czy zorganizowania interdyscyplinarnego spotkania, bardzo pomocna okazuje się być możliwość omówienia wszystkiego ze swoimi współpracownikami. Dobra, zdrowa atmosfera w pracy, wzajemne zrozumienie pozwala zmniejszyć obciążenie psychiczne, odreagować, wesprzeć się na kimś przy podejmowaniu trudnych decyzji. **Dobrą praktyką**

są również wyjazdy integracyjne dla pracowników, w czasie których mogą побыć oni ze sobą w innej atmosferze niż ta codziennego czasu pracy.

W pracy z przemocą w rodzinie bardzo ważny jest profil osobowościowy pracownika. Wyrobienie w sobie pewnych cech i zachowań jest konieczne dla zachowania równowagi psychicznej i umiejętnego oddzielenia życia prywatnego od pracy, zachowania poczucia własnej wartości. Przenoszenie tego, co dzieje się w sferze zawodowej do życia prywatnego, ciągle zadrażnianie się trudnymi przypadkami klientów może prowadzić w najlepszym wypadku do wyczerpania i wypalenia zawodowego. Dla respondentów ważne jest mówienie o własnych emocjach – danie sobie prawa np. do złości na klienta oraz zrozumienie, że nie wszystkim można pomóc i czasem zrobiło się już naprawdę wszystko, a brak powodzenia jest związany z decyzjami i wyborami klienta.

Rozwijanie zainteresowań, oddawanie się pasjom, czy spędzanie czasu z rodziną również stanowią rodzaj odskoczni od wykonywanej pracy. Miłe popołudnie spędzone w gronie najbliższych, czy z dobrą książką pozwalają się zrelaksować i naładować energią na kolejne dni w pracy.

Wiedza społeczeństwa

Respondenci nie byli zgodni w ocenie stanu wiedzy naszego społeczeństwa na temat zjawiska przemocy w rodzinie. Oceny negatywne przeplatały się z ocenami pozytywnymi. Badani, według których społeczeństwo nie ma żadnej wiedzy w zakresie przemocy (lub wiedza ta jest bardzo znikomą) wskazywali na przyczyny takiego stanu rzeczy – **ludzie dystansują się od przemocy na własne życzenie, nie wiedzą, bo nie chcą wiedzieć, bo przemoc kojarzy im się z patologiami**, w które lepiej się nie zagłębiać.

Z drugiej strony pojawiły się opinie mówiące, że ze stanem naszej (jako społeczeństwa) wiedzy na temat przemocy jest lepiej niż było kiedyś. **Zwiększa się świadomość prawa – zarówno u ofiar, jak i ogółu społeczeństwa.** Dotyczy to także sprawców przemocy, którzy mogą wykorzystywać posiadane informacje do maskowania i ukrywania przemocy. Niestety, ta rosnąca świadomość ciągle jest niewystarczająca dla osiągnięcia pożądanego stanu, posiadana przez ludzi wiedza nie daje im pełnego obrazu tego, czym jest przemoc i jak jej przeciwdziałać.

Respondenci mówili też o pozytywnych zmianach, jakie zachodzą w sposobie postrzegania zjawiska przemocy. **Coraz więcej osób zauważa, że przemoc to problem społeczny, który dotyczy szerszego grona niż tylko rodzina**, w której ma ona miejsce.

Rola mediów

Rola mediów w kształtowaniu świadomości społecznej odnośnie zjawiska przemocy w rodzinie może być różna i z tego względu respondenci oceniają to zagadnienie, zarówno w sposób pozytywny, jak i negatywny, podkreślając, iż istnieją „dwie strony medalu”.

Najczęściej pojawiające się zarzuty dotyczą powszechnej w mediach pogoni za sensacją, że- rowania na pewnych wydarzeniach, które nagłaśnia się jedynie w celu wzbudzenia zainteresowania, zwiększenia oglądalności i zaszokowania odbiorców treścią przekazu. Zdecydowana większość programów telewizyjnych z tej tematyki jest oparta na wzbudzaniu sensacji i prezentacji bardzo spektakularnych, bo ekstremalnych przypadków, gdzie stosowana była wyjątkowo okrutna przemoc, prowadząca do tragicznych konsekwencji. Rolę mediów można skwitować wnioskiem, że nagłaśniane są sprawy, dopiero gdy wydarzyła się tragedia, jest już po fakcie i nic nie można zrobić. Najczęściej zatracane jest wówczas meritum, dotyczące możliwości profilaktyki, przeciwdziałania,

sposobów rozwiązywania danych problemów na bieżąco, gdy jeszcze jest ku temu czas, by zapobiec tragedii. Wskazywano również na tendencję do akcyjności.

Media rzadko podejmują się działalności stricte edukacyjno-informacyjnej, misji uświadamiania na temat znaczenia i konsekwencji zjawiska przemocy w rodzinie. Zdarzają się jednak profesjonalni, zaangażowani społecznie dziennikarze, którzy dbają, aby przekaz dotyczący patologicznych zjawisk w rodzinach, m.in. przedstawiający przypadki przemocy, opatrzyć odpowiednimi komentarzami, które będą prezentacją podstawowych informacji, gdzie i jakie rozwiązania są dostępne by przeciwdziałać danemu problemowi. W opinii części rozmówców media wpływają na wzrost świadomości społecznej w obszarze zjawiska przemocy w rodzinie. Dzięki prezentowanym informacjom stajemy się bardziej wyczuleni i wrażliwi na przypadki stosowania przemocy w naszym otoczeniu. Przekaz informacyjny, który emitują media, dostarcza wiedzy na temat skali zjawiska i jego realnego wymiaru. Odczarowuje stereotypy i przestrzega, np. rodziców w obszarze uświadamiania dzieci o zagrożeniu przemocą seksualną, której sprawcami są niekiedy osoby, ze strony których nie podejrzewa się zagrożenia.

Z drugiej strony **mówiono o powierzchownym oddziaływaniu przekazu medialnego, który działa krótkoterminowo**, zazwyczaj pobudza emocje, ale tak jak szybko wzruszenie się pojawia, w takim tempie znika, nie pozostawiając trwałych efektów w formie konkretnych działań, aktywności. Podawano przykłady popularnych programów telewizyjnych, „*Sprawa dla reportera*” czy „*Ekspres reporterów*”, które wzruszają widzów, ale ich emisja nic faktycznie nie zmienia, nie ma odniesienia do realnych działań. Szczególną uwagę zwracano również na konsekwencje związane z natłokiem zjawiska przemocy w mass mediach, jakie dotyczą zwłaszcza młodego pokolenia. Ta wszechobecność przemocy i agresji stępią wrażliwość odbiorców i powoduje zatarcie granicy, co można uznać za zachowanie akceptowalne, a co należy do zjawiska patologicznego, któremu trzeba przeciwdziałać.

Uczestnicy badania, zwłaszcza pracownicy instytucji pomocy i integracji społecznej, podkreślali z rozgoryczeniem, iż **media ukazują negatywny wizerunek pracownika socjalnego** i prezentują niesprawiedliwe osądy, w których odpowiedzialność za tragiczne zdarzenia w rodzinie jest na wyrost przypisywana instytucjom pomocowym. Programy typu „Uwaga”, „Interwencja” są konstruowane w taki sposób, aby przedstawiać zazwyczaj jednostronny pogląd, że ośrodki pomocy społecznej czy powiatowe centra pomocy rodzinie są instytucjami działającymi nieudolnie oraz dopuszczającymi się poważnych zaniedbań. Taki przekaz jest rozpowszechniany, nawet jeśli to efekt manipulacji faktami, wybiórczości przedstawianego materiału, celowych zabiegów wykreowania określonej wersji wydarzeń.

Respondenci wskazywali na potencjał, jaki media posiadają i podkreślali, iż nie jest on wystarczająco efektywnie wykorzystywany. Podawano różne propozycje, w jaki sposób można by przy wykorzystaniu mass mediów wpływać na wzrost świadomości społecznej w tym obszarze, na przykład wprowadzając do bardzo popularnego serialu wątek dotyczący występowania zjawiska przemocy w rodzinie i co najważniejsze, ukazujący w jaki sposób i gdzie można uzyskać instytucjonalną pomoc w tym zakresie. **Niski stan wiedzy lub jej brak wynika też ze sposobu nagłaśniania i prezentowania problemu przemocy w rodzinie** – media szukają i prezentują sensacyjne doniesienia o przemocy i agresji, ale rzadko pokazują, jak radzić sobie z tym problemem. Gdyby pokazywano, w jaki sposób przeciwdziałać przemocy w rodzinie na pewno, w opinii badanych, podniosłoby to morale społeczeństwa oraz ogólną wiedzę na temat zjawiska.

Ocena kampanii społecznych

W przedstawianych ocenach znaczenia kampanii społecznych na temat zjawiska przemocy w rodzinie, głównym wątkiem podlegającym dyskusji był aspekt ich skuteczności. Wielu respondentów podkreślało, iż zauważają taką prawidłowość, że realizacja kampanii jest skorelowana ze zwiększoną liczbą osób, które zgłaszają się po informacje i pomoc. Wskazywano, iż zauważalny jest wzrost liczby telefonów, wizyt, interesantów.

Nie sposób pominąć bardzo istotnej roli, jaką pełnią **kampanie społeczne, są nośnikami informacji docierającym do rzeszy odbiorców**. Kampania niesie ze sobą sporą dawkę ważnych informacji. Jest bardzo cennym źródłem wiedzy, m.in. dla rodziców, nauczycieli, osób, które pracują z dziećmi. W kampaniach przedstawione są treści dot. sygnałów ostrzegawczych, podstawowych kroków zaradczych, danych w zakresie miejsc uzyskania pomocy i wsparcia. W opinii osób zaangażowanych w obszar pomocy w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie są zauważalne efekty tego rodzaju działań, zwłaszcza w formie zwiększenia liczby zgłoszeń na Niebieską Linie, czy do punktów konsultacyjnych.

Kolejny aspekt oddziaływania kampanii dotyczy wpływu na wzrost świadomości społecznej w odniesieniu do zjawiska przemocy w rodzinie.

Podobnie jak w rozmowach na temat roli mediów, tak i w przypadku kampanii, **podkreślano kwestię aktywności, jako niekorzystnego aspektu w przeciwdziałaniu przemocy**. Niewskazane jest, by ograniczać realizację działań tylko od kampanii do kampanii, ważne, by odbywało się to w sposób systematyczny i ciągły.

Respondenci zwracali uwagę na kwestię przemian dotyczących stylu kampanii społecznych poświęconych zjawisku przemocy w rodzinie na przestrzeni ostatnich 20 lat. Podkreślano, iż na początku lat 90-tych społeczeństwo wymagało radykalnego przekazu, niekiedy drastycznego w swej formie, który poprzez wzburzenie i wywołanie publicznej dyskusji nagłaśniał dany temat, rozszerzając w ten sposób krąg odbiorców. Często w wypowiedziach rozmówców wspomniano jedną z najbardziej znanych i głośnych kampanii przeciw przemocy w rodzinie ze sloganem, który wszedł na stałe do kanonu dyskusji o tym zjawisku: „*Bo zupa była za słona*”.

Dyskutowano na temat form przekazu wykorzystywanych w kampaniach. Część rozmówców stała na stanowisku, iż szokowanie już się zużyło, że należałoby odejść od takich praktyk. Inni uznawali, że jest to najbardziej skuteczny sposób dotarcia z informacją.

Zauważano również, że formy kampanijnych sloganów z czasem uległy zmianie. Obecnie wykorzystuje się wizerunki osób medialnych, które zapewniają o nieużywaniu przemocy wobec dzieci, kobiet. Ta forma dotarcia z przekazem jest już bardziej subtelna, ma uwrażliwić, a nie przerazić i wstrząsnąć.

Respondenci przedstawiali propozycje udoskonalenia formuły kampanii, która nie powinna jedynie ograniczać się do samego przekazu prezentowanego na billboardach, czy w formie spotów telewizyjnych. **Skutecznej kampanii powinny towarzyszyć inne wydarzenia, różnego rodzaju panele, publiczne dyskusje, spotkania i fora**.

W zrealizowanych ostatnio kampaniach podjęty został temat, który dawniej był traktowany jako tabu, dotyczący przemocy wobec osób starszych. Powoli z roku na rok nagłaśniane są kolejne kwestie, na które szczególnie trzeba uwrażliwiać. **Zdaniem respondentów nadal występują jednak tematy, które wymagają upowszechniania w formie kampanii, m.in. związane z:**

- patologią w zakresie uregulowania prawnego sytuacji dzieci w rodzinach przemocowych (na przykład częste przypadki porwania dziecka przez ojca),
- martwym zapisem prawa w zakresie zakazu bicia dzieci,

- przemocą wobec dzieci stosowaną w rodzinach niepatologicznych, zwłaszcza przemocą psychiczną,
- przemocą wobec mężczyzn,
- wizerunkiem sprawcy jako osoby uwikłanej w zjawisko przemocy i również wymagającej pomocy – kampania społeczna „odczarowująca” tę grupę społeczną,
- zjawiskiem matek stosujących przemoc wobec dzieci lub zaniedbujących swoje dzieci.

Pojawiały się również głosy krytyczne, które wskazywały na małą popularność kampanii oraz na fakt, iż nie docierają do wystarczającej grupy odbiorców lub są przedmiotem żartu, tracąc swój sens i znaczenie.

Zwracano uwagę, że **warto realizować kampanie na gruncie lokalnym**, tak aby rozpowszechniać informacje o instytucjach pomocowych, które na danym obszarze udzielają wsparcia i miejscach, gdzie można się z danym problemem zgłosić.

Stereotypy dotyczące przemocy w rodzinie

W obszarze przemocy w rodzinie funkcjonuje wiele stereotypów, uproszczeń, fałszywych przeświadczeń. Ich istnienie utrudnia zwalczanie zjawiska. Dowodem tego, że funkcjonują one w świadomości społecznej od dawna, jest to, że wiele takich przesądów przekuto w swoiste powiedzonka, jak: „dupa nie szklanka nie pęknie”, „jak się żony nie bije, to jej wątroba gnije”, „choćby pił, choćby bił, byle był”, „brudy trzeba prac w własnym domu”, czy „ślubowałaś córkę, trzeba nieść swój krzyż”.

Stereotypy dotyczą różnych sfer funkcjonowania rodziny, część z nich odnosi się do wychowania dzieci. W swoich wypowiedziach badani zwracali uwagę na to, iż można się zetknąć z przekonaniem, że dziecko jest własnością rodziców i mogą oni zrobić z nim co zechcą. Tym uzasadnia się stosowanie przemocy fizycznej (przysłowiowy „klaps jeszcze nikomu nie zaszkodził”), jak również tym, że samemu było się w ten sposób wychowywanym i odniosło to pozytywne skutki. Stosowanie opisanych metod wychowawczych podaje się jako jedyną alternatywę, często przemoc wobec dzieci uzasadnia się ich złym zachowaniem, nie spełnianiem przez nie oczekiwań na nie nakładanych.

Kolejny z przywoływanych stereotypów dotyczy roli kobiety i mężczyzny w rodzinie. Zasadza się on na przekonaniu o uprzywilejowanej pozycji mężczyzny, z czego wynikają dla niego pewne uprawnienia, prawo do stawiania określonych oczekiwań i egzekwowania tych zachowań siłą. Wskazuje się, że przekonania te są zarówno werbalizowane przez otoczenie społeczne, np. matkę ofiary, która sama doświadczyła przemocy domowej, jak i uwewnętrznione przez samą ofiarę.

Wysoką pozycję wśród stereotypów zajmuje przywiązanie do prywatności. Do rangi nienaruszalnej świętości urasta stwierdzenie, że to co się dzieje w rodzinie powinno w niej pozostać, a wszelkie interwencje z zewnątrz są niepożądane i mogą zostać poczytane jako wścibstwo, potrzeba zaspokojenia chorej ciekawości, a każda ingerencja może się tylko źle skończyć dla kogoś z zewnątrz, kto próbuje naruszyć spokój rodziny. Z tego wynika też przeświadczenie, że interwencja z zewnątrz, np. instytucji do tego uprawnionych, nie przyniesie żadnych pozytywnych rezultatów.

Badani wskazują również na stereotypy dotyczące sfery seksualnej, które stanowią poważne utrudnienie w przeciwdziałaniu zjawisku przemocy. Stereotypy w sferze seksualnej dotyczą zwłaszcza nadużyć seksualnych w małżeństwie oraz odnoszą się do braku świadomości wywierania drastycznych skutków w subtelnej świadomości dziecka poprzez przekazywanie mu treści erotycznych niedostosowanych do jego wieku i rozwoju świadomości.

Nadużyciem jest również twierdzenie, że przemoc domowa zdarza się wyłącznie w rodzinach ubogich, korzystających z pomocy społecznej, o niskim statusie społecznym i ekonomicznym, w których dodatkowo występuje problem nadużywania alkoholu. Jest to o tyle niebezpieczny stereotyp, że rodzi zagrożenie bagatelizowania tego zjawiska w rodzinach dobrze sytuowanych, dobrze radzących sobie z ukrywaniem tego problemu, do których instytucje mają o wiele trudniejszy dostęp.

Podobny mechanizm towarzyszy powstaniu stereotypu, iż to mężczyzna zawsze jest sprawcą przemocy, a kobieta zawsze jest ofiarą. Choć badani konstruując profil sprawcy są skłonni opisywać go jako mężczyznę, zapewne dlatego, że statystycznie rzecz ujmując częściej to mężczyźni są skazywani za tego rodzaju przestępstwo, to jednak podkreśla się również, że opinia, iż to jedynie mężczyźni bywają sprawcami przemocy jest tyle niesłuszną, co krzywdzącą. Wśród opinii badanych pojawiła się i taka, iż kobiety bywają sprawcami przemocy wobec dzieci, a i dzieci mogą być sprawcami przemocy wobec rodziców czy dziadków. W tym miejscu wskazuje się również na presję społeczną, jakiej poddawany jest mężczyzna, wobec którego przemoc stosuje partnerka. Badani wskazywali, że stereotyp ten funkcjonuje wśród policjantów. Przyczyn wzmacniania tego stereotypu upatruje się w tym, że infrastruktura pomocowa skierowana jest przede wszystkim do kobiet (grupy wsparcia dla kobiet, schroniska dla kobiet), ale wskazuje się również, że wynika to ze specyfiki zjawiska przemocy w rodzinie, które ma tendencję do odtwarzania się w kolejnych pokoleniach poprzez kultywowanie wzorców wyniesionych z domu rodzinnego.

Wśród zebranych wypowiedzi pojawiają się też takie, które wskazują na dość niepokojące zjawisko, polegające na tym, że również osoby z kręgu instytucji odpowiedzialnych za niesienie pomocy osobom uwikłanym w przemoc ulegają stereotypom. Takim błędnym przeświadczeniem, które może się pojawiać u pracowników instytucji pomagających ofiarom przemocy jest zniechęcenie i przekonanie, że skoro ofiara przemocy rezygnuje z pomocy, wycofuje zeznania przeciwko napastnikowi, to jej jest dobrze w tej sytuacji. W przeprowadzonych wywiadach pojawia się też wątek, wskazujący na Kościół, jako na instytucję podtrzymującą stereotypy i utrudniającą walkę ze zjawiskiem przemocy.

Zmiany w zakresie zjawiska

Respondenci zapytani o to, jakie zmiany odnoszące się do zjawiska przemocy w rodzinie odnotowali na przestrzeni ostatnich lat, wskazywali na większą wykrywalność zjawiska. Natomiast trudno było im jednoznacznie powiedzieć, czy uległo zmianie natężenie przemocy w rodzinie – na pewno mamy większą świadomość w tym zakresie. Nie jest to jednak równoznaczne ze wzrostem częstotliwości występowania przemocy, która zdaniem badanych utrzymuje się na stałym poziomie.

Jako pozytywne zostały ocenione zmiany w infrastrukturze systemu pomocy dla ofiar – powstawanie nowych form pomocy, instytucji wspierających ofiarę, np. ośrodków interwencji kryzysowej i hosteli dla ofiar przemocy, których kiedyś nie było, a teraz dają ofiarom możliwość schronienia.

Respondenci zwrócili uwagę na zmiany zachodzące w poszczególnych formach przemocy. Pewne zachowania, które kiedyś nie były postrzegane jako przemoc, dziś do takich już się kwalifikują – np. zaniedbanie, czy przemoc ekonomiczna. W opiniach badanych coraz więcej pojawia się przemocy seksualnej oraz przemocy wobec mężczyzn. Zmienia się także podejście społeczeństwa do problemu przemocy – stajemy się bardziej otwarci, coraz częściej dostrzegamy zachowania prze-

mocowe wokół nas i wiemy, jak należy na nie reagować, chociaż jeszcze nie w wystarczającym zakresie.

Obszarem, który uległ największej zmianie jest postawa ofiar przemocy domowej. Kiedyś zamknięte w sobie, bez wiedzy o możliwych formach wsparcia żyły w cieniu sprawców. Dziś powoli się to zmienia – ofiary stają się bardziej otwarte, podejmują walkę o wyrwanie się z kręgu przemocy. Dotyczy to przede wszystkim sytuacji, gdzie sprawcami przemocy są przedstawiciele służb mundurowych, np. policjanci, czy wojskowi. W takich przypadkach dużo trudniej było kobietom-ofiarom podjąć kroki zmierzające do ustania przemocy, ponieważ sprawcy byli reprezentantami silnie solidaryzujących się grup zawodowych, w których istniało przyzwolenie na stosowanie przemocy oraz funkcjonowała tzw. „zmowa milczenia”.

Profilaktyka

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nie wskazuje źródeł finansowania działań profilaktycznych, co stanowi źródło podstawowych problemów w zakresie poszukiwania środków, które mogłyby być przeznaczane na ten cel. Rozmówcy wskazywali bez względu na szczebel samorządu, zarówno w przypadku gminy, jak i województwa, iż dysponują znikomymi środkami na programy profilaktyczne. W opinii większości respondentów działania w tym zakresie są bardzo potrzebne, ale bolączką jest brak źródeł finansowania. Pesymiści wskazywali, iż sytuacja ta nawet w odległej perspektywie czasowej nie ulegnie zmianie, gdyż nie będzie środków finansowych na realizację programów profilaktycznych, m.in. poprzez ich obligatoryjne wprowadzenie do np. programów oświatowych.

Profilaktyka jest określana jako bardzo trudny obszar, najczęściej lekceważony i zaniedbywany. Dzieje się tak między innymi ze względu na samą specyfikę tego rodzaju działań, które są mało spektakularne jeśli chodzi o efekty, gdyż nie są one łatwo policzalne i wprost widoczne.

Głosy w sprawie profilaktyki były zróżnicowane. Od potwierdzenia, że w tym obszarze podejmowanych jest dużo działań, a skala ich jest wystarczająca. Niektóre osoby podkreślały, iż wskazana byłaby intensyfikacja realizowanych inicjatyw prewencyjnych.

Spora część głosów wskazywała na potrzebę podejmowania działań profilaktycznych już na etapie wychowania przedszkolnego, tak aby dzieci od najmłodszych lat uczyć zachowań pozbawionych agresji, wyczulać na prawidłowe relacje rówieśnicze.

Wśród dobrych praktyk w tym zakresie zaprezentowano program „*Przyjaciele Zippiego – warsztat Mistrzów Emocji*”. Uczy on różnych sposobów radzenia sobie małych dzieci z trudnościami oraz doskonalą ich relacje z innymi ludźmi. W trakcie zajęć uczestnicy są zachęceni do analizowania różnych sytuacji życiowych i zastanawiania się nad możliwościami postępowania.

Przedstawiono pogląd, iż w aspekcie profilaktyki duża rola przypisywana jest szkołom, które jako placówki edukacyjne powinny realizować misję uświadamiania i dostarczania wiedzy na temat różnych patologicznych zjawisk mogących występować w rodzinie.

Dzięki zajęciom w szkole poświęconym tematyce przemocy w rodzinie dziecko może zdać sobie sprawę, że to co dzieje się u niego w domu nie jest normą, nie jest sytuacją akceptowaną społecznie i uzyskać informację, gdzie może szukać w tym zakresie pomocy. Warto byłoby uwzględnić taki obszar tematyczny w programach edukacyjnych szkół, aby nie były to tylko pojedyncze zajęcia dodatkowe, realizowane od czasu do czasu, lecz systematycznie realizowane cykle spotkań.

Rodzice rzadko podejmują rozmowy z dziećmi na tak istotne wychowawczo tematy związane z umiejętnością wyznaczania granic, przejawianiem zachowań asertywnych. Z tego względu to zadanie powinny wspierać szkoły.

Zajęcia w obszarze profilaktyki zjawiska przemocy warto prowadzić w oparciu o formułę treningów zastępowania agresji. Edukacja, zwłaszcza młodzieży, powinna uwzględniać sposoby konstruktywnego radzenia sobie z zachowaniem agresywnym.

Opowiadając o skutecznej profilaktyce respondenci przedstawiali również formy już realizowane, będące dobrymi praktykami, które warto upowszechniać i wdrażać na szerszą skalę. Przykładem działań wartych kontynuacji i propagowania są Niebieskie Tygodnie, które psychologowie, pedagodzy prowadzą we współpracy z policjantami w szkołach. Każdego dnia tygodnia realizowana jest inna forma, której tematyką przewodnią jest przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, m.in. są to warsztaty plastyczne, teatralia, spotkania z gośćmi, skrzynka na anonimowe pytania i informacje.

Respondenci zwracali uwagę, iż często problemy, które pojawiają się w rodzinie, również na tle przemocowym, są konsekwencją nierozważnych, zawieranych pochopnie małżeństw. Zdarza się, że pomimo ewidentnych oznak występowania u partnera uzależnienia, bądź skłonności do agresji i przemocy, kobiety zwłaszcza w młodym wieku decydują się na założenie rodziny. Rozmówcy wskazywali na potrzebę wprowadzenia systemu edukacji do życia w rodzinie, przygotowania młodych ludzi do funkcjonowania w założonej przez siebie rodzinie w sposób dojrzały i akceptowany.

Innymi działaniami profilaktycznymi w obszarze trudności w komunikacji i problemów w funkcjonowaniu w roli małżonków, czy rodziców są inicjatywy na rzecz organizowania warunków dla prowadzenia mediacji.

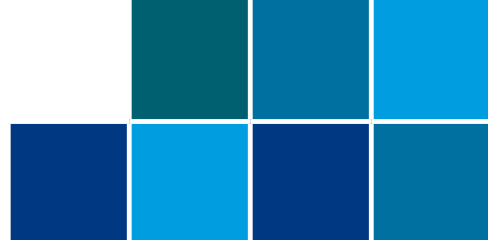
Kolejne zagadnienie wymagające działań edukacyjnych wobec rodziców związane jest z umiejętnościami kształtowania prawidłowego rozwoju psychoseksualnego dziecka, reagowania na zachowania agresywne i konsekwencji w wychowaniu.

Wśród prezentowanych dobrych praktyk szczególnie entuzjastycznie opisywano program pod nazwą „Bez klapsa” mający na celu profilaktykę krzywdzenia małych dzieci, który warto upowszechniać i adresować do szerokiego kręgu odbiorców.

Wśród profilaktycznych działań edukacyjnych proponowane jest przeprowadzanie zajęć informacyjnych dostarczających podstawowej wiedzy na temat przemocy dla środowisk zagrożonych tym zjawiskiem.

Respondenci mówili także o potrzebie podejmowania działań w obszarze propagowania aktywnych i rodzinnych sposobów spędzania wolnego czasu. Warto upowszechniać ideę wspólnego organizowania ciekawych zajęć do realizacji z całą rodziną. Taka postawa sprzyja zawiązywaniu bliższych więzi, rozładowywaniu ewentualnych napięć w relacjach oraz działa profilaktycznie, chroniąc przed ewentualnymi trudnościami w komunikacji i radzeniu sobie z problemami dnia codziennego.

Skuteczna profilaktyka powinna zapewnić odpowiedni poziom szkoleń przeprowadzanych wśród grup zawodowych, które powinny reagować i być szczególnie wyczulone na objawy występowania przemocy w rodzinie, m.in. dla nauczycieli, lekarzy, innych osób mających bezpośredni kontakt z potencjalnymi ofiarami przemocy. Wśród środowisk, które w dalszym ciągu należałoby profesjonalnie szkolić z wiedzy na temat zjawiska przemocy w rodzinie, umiejętności rozpoznawania osób doznających przemocy, wymieniano również pracowników socjalnych.

5. Podsumowanie

Definicja przemocy w rodzinie mówi, że jest to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie przeciw członkowi rodziny, naruszające prawa i dobra osobiste, powodujące cierpienie i szkody. W relacji przemocowej jedna ze stron ma przewagę nad drugą. Można określić cykl przemocy, w ramach którego wyróżnia się trzy fazy: fazę narastającego napięcia, fazę ostrej przemocy, fazę miodowego miesiąca. Zgodnie z art. 207 §1 Kodeksu karnego, przemoc w rodzinie jest przestępstwem.

Wyróżnia się przynajmniej cztery płaszczyzny, na których stosowana może być przemoc: w warstwie fizycznej, psychicznej, ekonomicznej, czy seksualnej. Często, w indywidualnych przypadkach różne rodzaje przemocy przenikają się.

Według respondentów ofiarami przemocy w rodzinie są najczęściej kobiety oraz dzieci do lat 13, natomiast przyjmuje się, że mężczyźni stanowią w tym względzie mniejszość (szacuje się, że ok. pięć procent). Wśród respondentów pojawiają się opinie, że przemoc może dotyczyć wszystkich bez względu na płeć, wiek, status społeczny. Cechy charakterystyczne ofiary to najczęściej wycofanie, niska samoocena, depresja, lęk. Sytuacja ofiary przemocy jest niezwykle trudna. Urazy, których doznaje rzutują na przyszłość, reakcje obronne nakazują ucieczkę przed oprawcą, ale często brakuje jej pewności siebie. Konsekwencje mogą prowadzić do procesu wiktymizacji, pogodzenia się z pełnieniem roli ofiary, bądź do sytuacji, w której ofiara zaczyna stosować przemoc wobec innych. Praca z ofiarą przemocy jest zazwyczaj długotrwała i bardzo trudna. Wymaga odpowiedniego podejścia, wyczucia i ogromnej wiedzy. Każdy niepokojący sygnał winien zostać dokładnie zbadany. Istnieje wiele czynników związanych z przemocą, każdy przypadek jest inny i należy rozpatrywać indywidualnie każdą sytuację. Zjawiska przemocy w rodzinie nie można przypisać do konkretnej grupy społecznej, ani do konkretnych typów osobowości, czy dyspozycji psychicznych jednostki.

Próby zbudowania profilu sprawcy przemocy bardzo często odwołują się do doświadczeń życiowych osoby stosującej przemoc. Badani poproszeni o wskazanie na cechy wspólne dla sprawców przemocy domowej bardzo często mówili o niskim poczuciu własnej wartości, które jest kompensowane poprzez podporządkowywanie sobie osób zależnych z najbliższego otoczenia. Osobę stosującą przemoc często opisuje się sięgając do doświadczeń z jej własnej biografii, czy postrzegając stosowanie przez nią przemocy jako skutek nadużywania alkoholu lub środków odurzających. W tym kontekście przywołuje się również wpływ dysfunkcji psychicznych na zachowania agresywne. Respondenci wskazywali także na bezpośrednie impulsy wywołujące przemoc, do których zaliczali: alkohol, narkotyki, zazdrość, zdradę małżeńską, utratę pracy przez sprawcę przemocy lub frustrację związaną z długim pozostawaniem bez pracy, trudności wychowawcze z dziećmi.

Ofiary przemocy najczęściej zwracają się z prośbą o wsparcie do osób najbliższych – rodziny, przyjaciół, znajomych – stanowi to formę doraźnego radzenia sobie z przemocą. Są też ofiary, które radzą sobie z sytuacją przemocową poprzez tworzenie świata iluzji lub próby unikania sytuacji, w których dochodzi u sprawcy przemocy do wybuchu agresji.

W opinii badanych trudno jest wskazać na jeden, dominujący typ reakcji społeczeństwa na przemoc, niemniej jednak te najczęściej występujące można usytuować na pewnym kontynuum, gdzie pierwszym punktem będzie typ reakcji odpowiadający postawie wyrażającej się w stwierdzeniu „to nie moja sprawa”, poprzez anonimowe telefony, aż do reakcji polegających na udzieleniu ofierze

przemocy otwartej pomocy. Respondenci mówili o tym, że do zgłoszenia przemocy przez świadków częściej dochodzi wtedy, kiedy przemoc dotyka dzieci. Płacz dziecka i świadomość, że dzieje mu się krzywda działają dużo silniej motywująco niż przemoc stosowana przez osobę dorosłą wobec osoby dorosłej.

Wśród konsekwencji przemocy doświadczanych przez ofiarę wymienia się w pierwszej kolejności skutki zdrowotne wywoływane przez działania sprawcy, ale również będące konsekwencją pozostawiania ofiary w ciągłym poczuciu strachu i zagrożenia: problemy emocjonalne, depresje, choroby psychiczne, nerwice, psychozy, zaburzenia autodestrukcyjne, myśli samobójcze, objawy psychosomatyczne, uszkodzenia ciała, w skrajnych przypadkach śmierć, trwałe okaleczenia, czy zmiany na poziomie tożsamości.

Podsumowując odpowiedzi respondentów na pytanie: „Przez kogo zgłaszana jest przemoc w rodzinie/kto informuje odpowiednie służby?” można stwierdzić, że najczęściej po pomoc zgłaszają się ofiary przemocy, głównie kobiety, w momencie kiedy nastąpiła eskalacja zjawiska. Mężczyźni doznający przemocy, stanowią marginalny odsetek zgłaszających się po pomoc, m.in. ze względu na wstyd, najczęściej szukają wsparcia poprzez telefon zaufania, ponieważ czują się zażenowani w kontaktach z policjantami. Zdania na temat wrażliwości sąsiedzkiej są podzielone, część respondentów nie spotkało się z tym, że otoczenie informuje o podejrzeniu występowania przemocy, a część uważa, że następuje powolny proces wyczulenia na niepokojące sygnały. Wielokrotnie podkreślano, że dzieci wychowujące się w rodzinie, w której jest stosowana przemoc biorą na siebie ogromny ciężar odpowiedzialności i to one wykonują pierwszy krok zgłaszając przemoc. Reasumując wypowiedzi respondentów można stwierdzić, że decydującym momentem przełomowym jest sytuacja, w której ofiara przemocy wyczerpała wszelkie siły i mechanizmy doraźnego radzenia sobie z przemocą, a agresja zaczęła zagrażać życiu członków rodziny.

Dziwić może fakt, że osoba doświadczająca przemocy, po zgłoszeniu tego faktu nie zawsze znajduje wsparcie w rodzinie, a czasem nawet jest przez nią wręcz potępiana. Często przemoc w rodzinie nie traktowana jest przez jej członków jako coś wstydliwego, problem, który nie powinien wyjść poza mury domu rodzinnego. Niestety to, czy ofiara przemocy znajdzie w trudnej sytuacji wsparcie wśród najbliższych często zależy od tego, jaki wzór relacji obowiązywał w jej własnej rodzinie. Brak wsparcia ze strony najbliższych nie jest jedyną reakcją na występowanie przemocy. Respondenci mówili też o sytuacjach, w których ofiary przemocy w rodzinie mogą liczyć na taką pomoc. Czasami nawet wbrew woli ofiary rodzina stara się wyrwać ją z kręgu przemocy za wszelką cenę.

Wśród dostępnych form pomocy dla ofiar przemocy badani wymieniali: pomoc z Ośrodka Pomocy Społecznej, pomoc Policji w ramach procedury Niebieska Karta, pomoc płynąca od zespołów interdyscyplinarnych, pomoc w ramach telefonu do Niebieskiej Linii, pomoc ze strony Rzecznika Praw Ofiar, miejsce w hostelu dla ofiar przemocy oraz pomoc uzyskana w Ośrodkach i Punktach Interwencji Kryzysowej, pomoc w ramach grupy wsparcia, pomoc uzyskiwana w Ośrodkach Wsparcia dla Ofiar Przemocy, pomoc oferowana przez Schroniska dla matek z dziećmi. Respondenci wymienili również szereg innych form pomocy dla ofiar, takich jak: gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, programy dla matek samotnie wychowujących dziecko, które wyzwoliły się z rąk oprawcy i postanowiły samotnie wychowywać dziecko, projekty systemowe realizowane na rzecz ofiar przemocy w rodzinie. Na szczególną uwagę zasługuje metoda interwencji w sytuacjach, kiedy dochodzi do przemocy, zwłaszcza wobec dzieci, nazywana Przyjaznym Patrolem.

Wśród propozycji rozwiązań dla ofiar respondenci mówili o potrzebie wdrożenia systemu diagnozy rodzin szczególnego ryzyka w zakresie zjawiska przemocy. Należałoby również wprowadzić faktycznie działającą *Niebieską Sieć* jako centralny system, który swym zasięgiem obejmowałby każdą gminę. Zapewnieniu kompleksowego wsparcia służyłoby także stworzenie gęstej sieci punktów

konsultacyjnych, w których osoba doznająca przemocy mogłaby uzyskać profesjonalną pomoc ze strony różnych specjalistów. Zwracano uwagę również na fakt efektywnego oddziaływania grup samopomocowych oraz na konieczność ułatwienia dostępu do obdukcji przez zwiększenie liczby miejsc, gdzie się ją przeprowadza.

Respondenci są przekonani, że wciąż brakuje instytucji zajmujących się terapią sprawców. Nie wszędzie funkcjonują programy korekcyjno-edukacyjne, które z założenia powinny odbywać się w każdym powiecie. Takie rozproszenie utrudnia, a czasem wręcz uniemożliwia skuteczną terapię sprawców.

W opinii respondentów, aby ofiara miała szansę na wyjście z kręgu przemocy konieczna jest bezwzględna izolacja sprawcy, a także konsekwencja w postępowaniu ofiary, na której zachowanie często duży wpływ wywiera stanowisko najbliższej rodziny (dającej wsparcie lub demotywującej do walki).

Respondenci w większości oceniali obowiązujące przepisy prawa w kwestii przeciwdziałania przemocy w rodzinie jako dobrze pomyślane, należałoby natomiast wprowadzić pewne zmiany w kwestii ich wykorzystywania oraz egzekwowania. Ze wszystkich rozwiązań prawnych największe zastrzeżenia budzi wśród rozmówców możliwość izolacji sprawcy przemocy od ofiary, możliwość eksmisji. Zastosowanie przepisu umożliwiającego taką izolację spotyka się z pełnym poparciem. Niestety, choć istnieją prawne możliwości egzekwowania tego przepisu, nie zawsze się to dzieje. Sędziowie nieczęsto wydają tego typu orzeczenia, a z braku poszanowania dla prawa ich wykonanie nie zawsze jest przestrzegane.

Długi czas rozstrzygania spraw o przemoc to kolejna bolączka, która dotyczy przede wszystkim ofiary, ale także osoby, które pracują w obszarze przeciwdziałania przemocy – budzi w nich bezsilność, frustrację, pozbawia chęci do dalszego działania. Dodatkowo postępowania bardzo często kończą się umorzeniem ze względu na brak dowodów, czy brak świadków. Nieprzestrzeganie wyroków, niedopilnowanie sprawcy w wypełnianiu postanowień zawartych w orzeczeniu sądu powodowane niewydolnością systemu – wszystko to sprawia, że proces resocjalizacji sprawcy przemocy wydłuża się.

Respondenci zapytani o ocenę jakości współpracy instytucji działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie mówili, że współpraca w największej mierze zależy od postawy i nastawienia osób pracujących w danych instytucjach. Wskazywano, że istotną rolę odrywają tu także osobiste kontakty pomiędzy pracownikami tego obszaru – dzięki nim współpraca jest sprawniejsza, a zyskuje na tym klient zgłaszający się po pomoc, którego można odesłać do innego specjalisty, będącego osobą wartą polecenia przez wzgląd na znajomość jego warsztatu pracy. Wśród opinii krytycznych poruszony został temat funkcjonowania niektórych instytucji w oparciu o zasadę „psychologii”. Respondenci mówili też o możliwości wprowadzenia usprawnień w ramach współpracy międzyinstytucjonalnej – zaproponowano wprowadzenie jednolitych procedur w różnych instytucjach: szkołach, przedszkolach, ośrodkach zdrowia, ośrodkach pomocy społecznej i innych, które zawierałyby instrukcje, jak należy w danej sytuacji zareagować i jakie kroki przedsięwziąć, do której instytucji odesłać lub zgłosić przypadek i jaki jest kolejny etap postępowania.

Badani zostali poproszeni o wskazanie barier, na jakie napotykają w pracy z przemocą. Wśród wymienionych barier znalazły się: postępowanie zgodne z kodeksem i wypełnianie przepisów jest rzeczą nadrzędną wobec problemów ofiary; brak kompetencji u poszczególnych osób pracujących w obszarze przeciwdziałania przemocy; bezczynność, a czasem brak dobrej woli pracowników właściwych jednostek; brak wystarczającego zaplecza instytucjonalnego; niestosowany lub nieprzestrzegany przepis pozwalający na izolację sprawcy; funkcjonujące w społeczeństwie stereotypy dotyczące przemocy w rodzinie. Dużym problemem dla efektywności działań pomocowych

w opinii respondentów jest również postawa ofiary. Jej kondycja psychiczna, zastraszenie, brak siły do działania często skutkują wycofywaniem się z podjętych już kroków mających pomóc jej wyjść z kręgu przemocy.

Stosowane przez badanych mechanizmy obronne to superwizja, szkolenia doskonalące warsztat zawodowy, rozmowy ze współpracownikami, wypracowane zachowania oddzielające życie zawodowe od prywatnego, rozwijanie zainteresowań, czy spędzanie czasu z rodziną.

Respondenci nie byli zgodni w ocenie stanu wiedzy naszego społeczeństwa na temat zjawiska przemocy w rodzinie. Oceny negatywne przeplatały się z ocenami pozytywnymi. Przyczyn niskiego stanu wiedzy nt. przemocy badani upatrują w postawie intencjonalnego dystansowania się od przemocy, a także w sposobie nagłaśniania i prezentowania tego problemu w mediach, które szukają sensacji, a rzadko pokazują, jak radzić sobie z tym problemem. Z drugiej strony pojawiły się opinie mówiące, że ze stanem naszej (jako społeczeństwa) wiedzy na temat przemocy jest lepiej niż było kiedyś. Zwiększa się świadomość prawa – zarówno u ofiar jak i ogółu społeczeństwa. Niestety, ta rosnąca świadomość ciągle jest niewystarczająca dla osiągnięcia pożądanego stanu. Posiadana przez ludzi wiedza nie daje im pełnego obrazu tego, czym jest przemoc i jak jej przeciwdziałać.

Ocena roli mediów w przeciwdziałaniu przemocy nie była jednoznaczna. Najczęściej pojawiające się zarzuty dotyczyły tego, że media rzadko podejmują się działalności strictly edukacyjno-informacyjnej, misji uświadamiania na temat znaczenia i konsekwencji zjawiska przemocy w rodzinie. Podkreślano również, że media ukazują negatywny wizerunek pracownika socjalnego i prezentują niesprawiedliwe osądy, w których odpowiedzialność za tragiczne zdarzenia w rodzinie jest na wzrost przypisywana instytucjom pomocowym. W opinii części rozmówców media wpływają jednak na wzrost świadomości społecznej w obszarze zjawiska przemocy w rodzinie.

W celu efektywnej pomocy osobom doznającym przemocy winno się kłaść szczególny nacisk na kampanie uświadamiające ofiary o możliwościach i miejscach, w których udzielana jest pomoc i wsparcie. Ponadto szczególnie ważne jest podniesienie wrażliwości sąsiedzkiej, znajomych, współpracowników, a zwłaszcza wśród członków najbliższej rodziny. W ocenach znaczenia kampanii społecznych na temat zjawiska przemocy w rodzinie, głównym wątkiem podlegającym dyskusji był aspekt ich skuteczności. Wielu respondentów podkreślało, iż zauważając taką prawidłowość, że realizacja kampanii jest skorelowana ze zwiększoną liczbą osób, które zgłaszają się po informacje i pomoc. Wskazywano, iż zauważalny jest wzrost liczby telefonów, wizyt interesantów. Pojawiały się również głosy krytyczne, które wskazywały na małą popularność kampanii oraz na fakt, iż nie docierają do wystarczającej grupy odbiorców lub są przedmiotem żartu, tracąc swój sens i znaczenie. Zwracano uwagę, że warto realizować kampanie na gruncie lokalnym, tak, aby rozpowszechniać informacje o instytucjach pomocowych, które na danym obszarze udzielają wsparcia i miejscach, gdzie można się z danym problemem zgłosić.

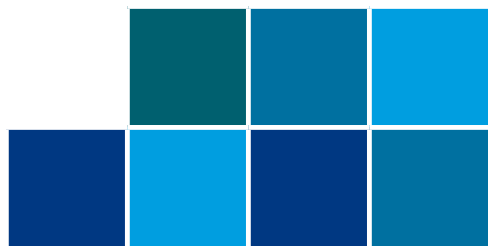
W obszarze przemocy w rodzinie funkcjonuje wiele stereotypów, uproszczeń, fałszywych przeświadczeń. Ich istnienie utrudnia zwalczanie zjawiska. W społeczeństwie można również zetknąć się z przekonaniem, że dziecko jest własnością rodziców i mogą oni zrobić z nim co zechcą. Kolejny z przywoływanych stereotypów dotyczy roli kobiety i mężczyzny w rodzinie. Zasada się on na przekonaniu o uprzywilejowanej pozycji mężczyzny, z czego wynikają dla niego pewne uprawnienia. Wysoką pozycję wśród stereotypów zajmuje przywiązanie do prywatności. Do rangi nienaruszalnej świętości urasta stwierdzenie, że „to co się dzieje w rodzinie powinno w niej pozostać”. Kolejny stereotyp polega na przekonaniu, że przemoc domowa zdarza się wyłącznie w rodzinach ubogich, korzystających z pomocy społecznej, o niskim statusie społecznym i ekonomicznym, w których dodatkowo występuje problem nadużywania alkoholu. Jest to o tyle niebezpieczny stereotyp, że rodzi zagrożenie bagatelizowania tego zjawiska w rodzinach dobrze sytuowanych, dobrze radzących sobie z ukry-

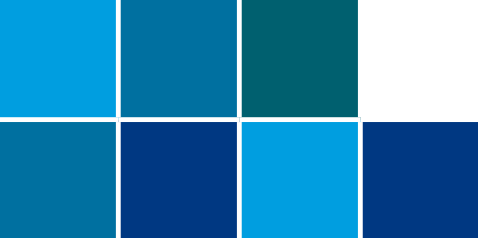
waniem tego problemu, do których instytucje mają o wiele trudniejszy dostęp. Podobny mechanizm towarzyszy powstaniu stereotypu, iż to mężczyzna zawsze jest sprawcą przemocy, a kobieta zawsze jest ofiarą. Także pracownicy instytucji pomagających ofiarom przemocy nie są wolni od błędnych przekonań. Jednym z nich jest przeświadczenie, że skoro ofiara przemocy rezygnuje z pomocy, wycofuje zeznania przeciwko napastnikowi, to akceptuje swoje położenie i daje przyzwolenie na zaistniałą sytuację.

Respondenci zapytani o to, jakie zmiany odnoszące się do zjawiska przemocy w rodzinie odnotowali na przestrzeni ostatnich lat, wskazywali na większą wykrywalność zjawiska. Natomiast trudno było im jednoznacznie powiedzieć, czy uległo zmianie natężenie przemocy w rodzinie – niewątpliwie mamy do czynienia z nagłośnieniem problemu przemocy i większą świadomością w tym zakresie. Nie jest to jednak równoznaczne ze wzrostem częstotliwości występowania przemocy, która, zdaniem badanych, utrzymuje się na stałym poziomie. Jako pozytywne zostały ocenione zmiany w infrastrukturze systemu pomocy dla ofiar. Zmienia się także podejście społeczeństwa do problemu przemocy – stajemy się bardziej otwarci, coraz częściej dostrzegamy zachowania przemocowe wokół nas i wiemy, jak należy na nie reagować. Obszarem, który uległ największej zmianie jest postawa ofiar przemocy domowej. Kiedyś zamknięte w sobie, bez wiedzy o możliwych formach wsparcia żyły w cieniu sprawców. Dziś powoli się to zmienia – ofiary stają się bardziej otwarte, podejmują walkę o wyrwanie się z kręgu przemocy.

Profilaktyka przemocy w rodzinie postrzegana jest jako bardzo trudny obszar, najczęściej lekceważony i zaniedbywany. Dzieje się tak między innymi ze względu na samą specyfikę tego rodzaju działań, które są mało spektakularne jeśli chodzi o efekty, gdyż nie są one łatwe do zmierzenia i wprost widoczne.

Skuteczna profilaktyka powinna zapewnić odpowiedni poziom szkoleń przeprowadzanych wśród grup zawodowych, które powinny reagować i być szczególnie wyczulone na objawy występowania przemocy w rodzinie, m.in. dla nauczycieli, lekarzy, innych osób mających bezpośredni kontakt z potencjalnymi ofiarami przemocy.

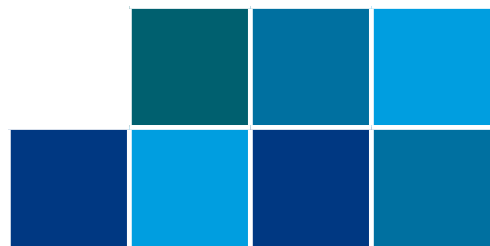

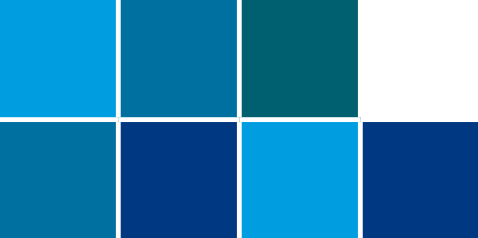
6. Rekomendacje

1. W przeciwdziałaniu zjawisku przemocy w rodzinie bardzo ważna jest profilaktyka. Aby skutecznie zapobiegać zachowaniom przemocowym należy od najmłodszych lat uczyć dzieci skutecznego rozwiązywania konfliktów bez użycia siły, czy agresji słownej (w ocenie części respondentów powinno mieć to miejsce już na etapie edukacji przedszkolnej). W tym celu, według respondentów, zasadne wydaje się być wprowadzenie do szkół programów podnoszących umiejętności społeczne, uczących zachowań nieagresywnych i konstruktywnego rozwiązywania sytuacji konfliktowych oraz rozpoznawania zachowań przemocowych i przeciwdziałania im. Zwracano uwagę, że takie rozwiązanie, aby przyniosło oczekiwane rezultaty, powinno zostać wprowadzone systemowo, a nie na zasadzie doraźnych „pogadek”.
2. Biorąc pod uwagę szeroką skalę oddziaływania dotychczasowych kampanii nt. przemocy, a także ciągle niewystarczającą świadomość społeczeństwa w tym względzie (o czym świadczą chociażby utrzymujące się stereotypy na temat stosowania przemocy), rekomenduje się prowadzenie kampanii informacyjnych na szczeblu ogólnopolskim w celu dalszego podnoszenia poziomu świadomości społeczeństwa i umiejętności rozpoznawania przemocy. Natomiast kampanie regionalne warto ukierunkować na rozpowszechnianie informacji o lokalnie działających instytucjach w obszarze przeciwdziałania przemocy i możliwych formach wsparcia dla rodzin dotkniętych przemocą.
3. W celu zwiększenia skuteczności działań zespołów interdyscyplinarnych rekomenduje się zapewnienie w budżecie gminy środków na dojazdy członków, obsługę administracyjną, czy działalność interwencyjną (np. zawieszenie ofiary do ośrodka wsparcia).
4. Do przemocy w rodzinie, jako że jest to zjawisko mocno skorelowane z nadużywaniem alkoholu, bardzo często dochodzi w godzinach wieczornych i nocnych – w porze, kiedy instytucje pomocowe są zamknięte. Aby w tym czasie nie pozostawiać dotkniętych przemocą samych sobie KWP w Bydgoszczy wprowadziła system Przyjaznych Patroli, w skład których wchodzi pracownik Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej i nieumundurowany pracownik Wydziału Prewencji Komendy Miejskiej Policji. Patrole, działające w piątki i soboty w godz. Od 17-tej do 1-ej w nocy, pojawiają się wszędzie tam, gdzie zagrożone jest dobro dziecka, a w szczególności, gdy dziecko pozostawione jest bez opieki w domu lub poza nim oraz gdy dziecko jest świadkiem lub uczestnikiem sytuacji przemocy, w tym domowej. Takie rozwiązanie jest bardzo chwaloną praktyką, zatem rekomenduje się rozpowszechnienie idei Przyjaznego Patrolu w pozostałych gminach województwa kujawsko-pomorskiego.
5. Rekomenduje się zabezpieczenie środków przeznaczonych na szkolenia z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie wzbogacające warsztat zawodowy dla pracowników tego obszaru, m.in.: pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej oraz specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości; ochrony zdrowia, oświaty, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (zabezpieczenie środków następowałoby odpowiednio w każdej jednostce). Szkolenia winny obejmować psychologiczne aspekty towarzyszące zjawisku przemocy w rodzinie i uwrażliwiać na jego specyfikę, przyczyniać się do zwalczania stereotypów nt. przemocy funkcjonujących

także wśród pracowników odpowiedzialnych za przeciwdziałanie zjawisku. Szkolenia powinny również obejmować zakres dostępnych i przewidywanych w przepisach prawa sankcji wobec sprawcy, które są stosowane w bardzo niewielkim stopniu.

6. Winno się zabezpieczyć w każdym powiecie organizację programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy.
7. Superwizja jako metoda, której celem jest pomoc terapeutce w przyjrzeniu się jego własnemu doświadczeniu w pracy z ofiarą/sprawcą przemocy, ewentualnym przeszkodom w tym kontakcie leżącym zarówno po stronie samego terapeuty jak i ofiary/sprawcy, jak również zapewnienie wysokiej jakości świadczonych usług terapeutycznych jest niezwykle cenionym sposobem na rozładowanie napięcia i rozwianie wątpliwości towarzyszących pracy w obszarze przeciwdziałania przemocy. Niestety prowadzenie superwizji jest bardzo kosztownym rozwiązaniem, na które często brakuje środków. Zatem jednostki działające w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w których pracują terapeuci, powinny zapewnić im dostęp do superwizora lub zabezpieczyć środki finansowe na ten cel.
8. Biorąc pod uwagę funkcjonujące stereotypy odnośnie zjawiska przemocy w rodzinie i niechęć społeczeństwa do zgłaszania tego typu spraw, aby podnosić świadomość społeczeństwa należałoby opracować i rozdystrybuować wśród mieszkańców województwa informator nt. zjawiska przemocy w rodzinie, zawierający informacje na temat tego, czym jest przemoc oraz jak jej przeciwdziałać i jak postępować w sytuacji bezpośredniego zetknięcia się z sytuacją przemocową.

6. Załącznik – wykaz przywoływanych aktów prawnych

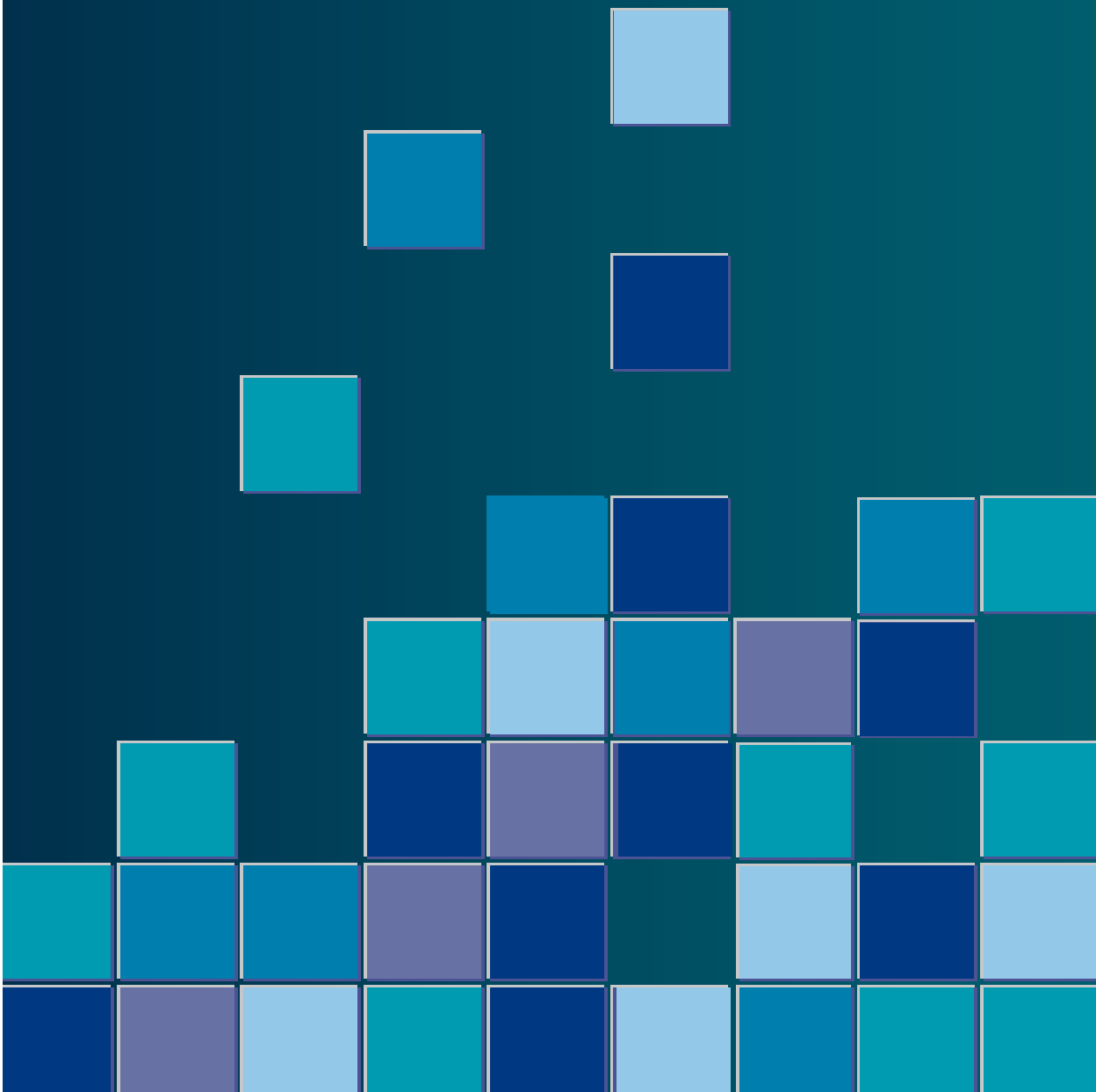
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553)

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 r. z późniejszymi zmianami (Dz.U. 2005 Nr 180, poz. 1493)

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64, poz. 593)

Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2010 Nr 125, poz. 842)

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 w sprawie procedury Niebieskie Karty oraz wzorów formularzy Niebieska Karta (Dz.U. 2011 Nr 209, poz. 1245)

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

WOJEWÓDZTWO
KUJAWSKO-POMORSKIE

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego